



МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛЫН ИХ СУРГУУЛЬ
МАТЕМАТИК, БАЙГАЛИЙН УХААНЫ СУРГУУЛЬ

МЭДЭЭЛЭЛ ЗҮЙН ТЭНХИМ

ЗӨӨД ОВОГТ
ЭРДЭНЭТОГТОХЫН ХЭНМЭДЭХ

ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭТ БОЛОВСРОЛЫН ТЕЛЕ
ХИЧЭЭЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

D011401

БАКАЛАВРЫН ДИПЛОМЫН АЖИЛ

УЛААНБААТАР ХОТ
2020 ОН



МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛЫН ИХ СУРГУУЛЬ
МАТЕМАТИК, БАЙГАЛИЙН УХААНЫ СУРГУУЛЬ

МЭДЭЭЛЭЛ ЗҮЙН ТЭНХИМ

ЗӨӨД ОВОГТ
ЭРДЭНЭТОГТОХЫН ХЭНМЭДЭХ

ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭТ БОЛОВСРОЛЫН ТЕЛЕ
ХИЧЭЭЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

D011401

БАКАЛАВРЫН ДИПЛОМЫН АЖИЛ

УДИРДАГЧ:

Л. МӨНХТУЯА /доктор, дэд проф/

ШҮҮМЖЛЭГЧ:

Ц.НЯМСҮРЭН / магистр/

УЛААНБААТАР ХОТ
2020 ОН

АГУУЛГА

ҮНДЭСЛЭЛ.....	2
БҮЛЭГ I.ОНОЛЫН ҮНДЭСЛЭЛ.....	4
1.1 Тусгай хэрэгцээт боловсролын хандлага.....	4
1.2 Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд хичээл заах арга зүй	8
1.3 Цахим сургалтын онцлог, ТВ хичээл зохион байгуулж ирсэн туршлага.....	14
БҮЛЭГ II. ПРАКТИК СУДАЛГАА.....	17
Тусгай хэрэгцээт боловсролын ТВ хичээлд хийсэн судалгааны нэгтгэл	30
2.2 Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдаас авсан судалгааны үр дүн	31
2.3 Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдад цахим хичээл заах арга зүй зөвлөмж / загвар хичээл /.	48
Дүгнэлт.....	51
НОМЗҮЙ	53

ҮНДЭСЛЭЛ

Цахим хэрэглээ, мэдээллийн технологи хурдтай хөгжиж байгаа өнөө үед сурагчид, танхимын сургалтаас гадна цахим орчноос асар их мэдээлэл авч байна. Үүнээс гадна нийгмийн зайлшгүй нөхцөл байдлаас шалтгаалан танхимын сургалтаар суралцах боломжгүй тохиолдолд теле болон онлайн хичээлээр суралцах хэрэгцээ үүсжээ.

Теле хичээл манай улсын бүх шатны сургалтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа боловсролын байгууллага, тэр дундаа тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалтын үйл явцад цоо шинэ буюу анх удаагаа хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа юм.

Тус сэдвийг сонгосон үндэслэл гэвэл теле хичээлийг өргөн цар хүрээгээр хамарсан байдлаар анх удаа зохион байгуулж байгаа үйл ажиллагаа байсан учраас шинэлэг сонирхолтой, асуудал дэвшүүлсэн сэдэв байсан.

Тусгай хэрэгцээт боловсролын (сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчдын) теле хичээлд судалгаа хийж, сурагчдаас судалгаа авах нь миний хувьд маш ойр дөхөмтэй сэдэв байлаа.

Тусгай хэрэгцээт боловсролын сургалтын чанар хүртээмж, сургалтын орчны стандарт, хөтөлбөр, багшлах боловсон хүчний талаар хурцаар яригдаж, шүүмжлэлтэй хандах болсон өнөө цагт “Тусгай хэрэгцээт боловсролын теле хичээлд дүн шинжилгээ, судалгаа хийж дипломын ажлаа гүйцэтгэлээ.

Дипломын ажил бичихийн тулд бага, дунд, ахлах ангийн 50 гаруй телевизийн хичээлийг www.econtent.mn хаягаар нэг бүрчлэн үзэж, дохионы орчуулгад анализ хийж сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд хэрхэн хүрснийг голлон судлахыг зорилоо. Эдгээр хичээлээс 20 гаруй хичээлийг сонгон нарийн судалж боловсруулалт хийж, судалгааны үр дүнг нэгтгэв.

Мөн ТВ хичээлийн чанар хүртээмжийн талаар дунд, ахлах ангийн 20 гаруй сурагчдаас судалгаа авч боловсруулан, үр дүнг нэгтгэлээ.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчид теле болон онлайн хичээлээр суралцахад агуулгыг бүрэн эзэмшиж чадаж байгаа эсэх, ямар бэрхшээл үүсэж байгааг судалж, судалгааны үр дүнгээс теле хичээл ямар үр дүн, чанар, хүртээмжтэй байгааг харуулах.

Зорилт

Тус сэдвийг судлахад дараах зорилтыг дэвшүүллээ. Үүнд:

1. Теле хичээлийг, хичээл багш талаас нь судлах
 - Хичээлийн зорилго зорилт тодорхой эсэх
 - Агуулгын зохицол
 - Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
 - Хичээлд сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
 - Багшийн ярианы хурд, заах арга зүй
 - Сурагчдад өөрийгөө үнэлэх боломж олгосон эсэх
 - Гэрийн даалгавар өгсөн байдал
2. Теле хичээлийг хүүхдэд хүрсэн байдал буюу чанар хүртээмж, үр дүнг судлах

- Сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчдад теле болон онлайн хичээлээр суралцахад агуулгыг бүрэн эзэмшиж чадаж байгааг
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад ямар бэрхшээл үүсэж байгааг
- Хичээлийг тогтмол үздэг, давтан үздэг эсэх, үздэггүй шалтгаан
- Хичээл үзэхэд хэн тусалдаг
- Хичээлээ тэмдэглэж авч чадаж байгааг
- Багш нар сонирхолтой хэлбэрээр зааж байгааг
- Гэрийн даалгавар хийдэг
- Багш нарын, сурагчидтай хэрхэн холбогдож байгааг
- Хэрэглэгдэхүүний ойлгомжтой, оновчтой байдал
- Багшийн арга зүй, техникийн дэвшил ашиглаж байгааг
- Сурагчийн өөрийн идэвх оролцоо, бие даах чадвар
- Теле хичээлийн үр дүн, давуу тал, бэрхшээл
- Теле хичээлээс бусад ямар хэлбэрээр сурахыг хүсдэгийг тодорхойлох.

Сэдвийн судлагдсан байдал

Дэлхий нийт төдийгүй манай орны хувьд COVID-19 цар тахлаас үүдэлтэй танхимын сургалтыг цахим хэлбэрт шилжүүлсэнтэй уялдаж, Монгол улсад ЕБС-ийн сургалтыг теле хичээлээр хүргэж байгаа билээ.

2020 онд МУБИС-ийн МБУС-ийн мэдээлэл зүйн IV ангийн оюутан Г.Мөнхтуяа “Цахим хичээлийн анализ”, оюутан Д.Соёлмаа “Сурагчдын цахим мэдээлэлтэй ажиллаж буй байдлын судалгаа” сэдэвт бакалаврын зэрэг горилсон дипломын ажил гүйцэтгэсэн бөгөөд теле хичээлд анализ хийж, сайжруулсан хөтөлбөр боловсруулах; бага, дунд болон ахлах ангийн сурагчдын теле хичээлийг хүлээн авч буй, цахим мэдээлэлтэй ажиллаж буй арга барилын талаар тус тус судалгаа хийсэн байна. Мөн Боловсролын хүрээлэнгээс сурагчдын теле хичээлийн хүртээмж чанарын талаар авсан судалгаа гарсан байна.

Уг сэдвээр хийгдсэн дипломын ажлын судалгаа одоохондоо байхгүй.

БҮЛЭГ I.ОНОЛЫН ҮНДЭСЛЭЛ

1.1 Тусгай хэрэгцээт боловсролын хандлага

НҮБ -ын Хүүхдийн сангийн тооцоолсноор Монгол улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй 32 мянга орчим хүүхэд байна гэж мэдээлсэн. Монгол улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай 0-18 насны 11,606 хүүхэд байгааг БШУЯ-наас мэдээлэв.

Тэдний 61.4 хувь буюу 7129 нь 2019 – 2020 оны хичээлийн жилд Сургуулийн Өмнөх Боловсрол болон ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагдсан байна.

Монгол улсын боловсролын тухай хуулинд:

5.1.3. “Боловсрол эзэмшүүлэх арга, хэлбэр, суралцагчийн хэрэгцээ, хувийн болон хөгжлийн онцлогт нийцсэн олон хувилбартай, чөлөөтэй нээлттэй байна.

5.1.4. Иргэнийг сурч боловсроход үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, **хөгжлийн онцлог** эрүүл мэнд, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх, эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцөлөөр хангана.

4.2.1. Боловсролын сургалтын байгууллагын барилга байгууламж техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж нь багш, ажилтан, суралцагчдын онцлогт тохирсон, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн тусгай хэрэгцээнд нийцсэн эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын шаардлага хангасан байна.

13.1. Ерөнхий боловсролын **тусгай сургууль нь** хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сэргээн засах, засан сайжруулах, чийрэгжүүлэх, бие даалгах үйлчилгээ үзүүлж, бага суурь, бүрэн дунд боловсрол мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын байгууллага мөн гэж заасан. Мөн:

13.4 Ерөнхий боловсролын **тусгай сургууль нь бусад сургууль, багш, иргэн, гэр бүл, эцэг эх, асран хамгаалагч, олон нийтэд мэргэжил арга зүйн туслалцаа үзүүлнэ.**

13.11. Ерөнхий боловсролын **тусгай сургууль нь** сэргээн засалтын анги кабинет, танхимтай байна, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сэргээн засах, чийрэгжүүлэх, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үзүүлэх чиглэлээр мэргэшсэн эмч, сувилагч, туслах багш, сэргээн засалч, сэтгэл зүйч ажиллана гэж заасан. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай ажиллах багш ажилтан ажилчдын хувьд:

44.2.4. Багш суралцагчдыг ялгаварлан гадуурхахгүй байж, нэр төрийг нь хүндэтгэн хамгаалах

44.2.5. Суралцагч бүрийн онцлог байдлыг хүлээн зөвшөөрч хүнлэг харьцах, өөрийгөө хөгжүүлэх, бие хүн болон төлөвшихөд дэмжлэг үзүүлнэ гэж заасан байна.

9.12. **Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж байгаа багш, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч, эмч зэрэг ажилтан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлогт тохирсон заах арга барилыг эзэмшсэн байна** гэсэн онцлог заалтуудыг оруулсан нь ТХБ – ын талаар сүүлийн жилүүдэд хууль эрх зүйн хүрээнд тодорхой анхаарал хандуулж байгаагийн бодит жишээ гэж үзэж болно (2).

Манай улс НҮБ -аас гаргасан : “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” конвенцид 2009 онд нэгдэн орсон. Энэ конвенцийн зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бүх

эрх, үндсэн эрх чөлөөг бүрэн дүүрэн эдлэх явдлыг хангах, хамгаалах, дэмжих, түүнчлэн тэдний нэр төр, нандин чанарыг хүндэтгэн дэмжихэд оршино. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний сурч боловсрох эрхийг хангаж, эрүүл аюулгүй амьдрах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх талаар тусгасан” Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай өргөн цар хүрээтэй хуулийг 2016 онд хэлэлцэн баталсан байдаг. Олон улсын болон Монгол улсын хууль тогтоол бичиг баримтад “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд” гэж нэрлэж байгаа боловч бүх шатны боловсролын байгууллагууд, тэднийг “Боловсролын тусгай хэрэгцээ” шаардлагатай хүүхэд гэдэг өнцгөөс нь харж нэрлэж ирсэн. Тэгэхээр бид тэдний боловсролын тусгай хэрэгцээг хангах шаардлагатай гэж үздэг. Гэвч өнөөдрийн байдлаар тусгай хэрэгцээг бүх талаар хангаж чадахгүй байна. Энэ нь:

1. Тусгай хэрэгцээт боловсролд хамрагдах шаардлагатай хүүхдийн судалгаа үнэн бодит тоо зэргээс эхэлж байна. Манай улсад 2019 оны байдлаар 107 мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагийн 11606 нь хүүхэд байна. Үүнээс ЕБС – д 6053 хүүхэд сурдгаас 1751 нь улсын хэмжээний 6 тусгай сургуульд суралцаж байна. СӨБ – д 1076 хүүхэд суралцдагаас 179 хүүхэд тусгай хэрэгцээт 10, 186 гэсэн хоёр цэцэрлэгт хамрагдаж байна. Харин их дээд сургуульд 620 орчим хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан суралцаж байна. Энэхүү судалгаа нь Үндэсний статистикийн хороо, Боловсролын удирдлагын системээс захиргааны маягтаар гаргасан тоо ба захиргааны маягт гэдэг нь сургууль цэцэрлэгийн багш, эцэг эх асран хамгаалагчаас асуумжаар авсан тоо учраас зөрүүтэй байх магадлалтай юм. Статистик тоо судалгааг үнэн бодитой гаргах нь боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа хүүхдийг олох илрүүлэх, боловсролын үйлчилгээнд хамруулах ач холбогдолтой.

2. Мэргэшсэн багшийн асуудал тусгай хэрэгцээг хангаж чадахгүй байгаа нэг асуудал мөн. МУБИС–д өөр мэргэжлээр суралцаж байгаа оюутнууд тусгай хэрэгцээт боловсролын хичээлийг сонгон судлах хичээлийн тоонд оруулсан бас нэг давуу тал юм. Улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа 1439 цэцэрлэг, 820 сургууль тус бүрийн нэг нэг багшийг тусгай хэрэгцээт боловсролоор мэргэшүүлье гэж төлөвлөсөн байна. Мөн тусгай хэрэгцээт боловсролын багш нарыг үе шаттай, хугацаатай мэргэшүүлэх ажлыг хийх нь чухал.

3. Сургалтын орчны асуудал мөн тулгамдсан асуудлын нэг мөн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд монгол улсын 21 аймаг, нийслэлийн 9 дүүрэг тус бүрд байгаа учраас боловсролын үйлчилгээнд хамрагдахын тулд хөдөө орон нутгаас, алслагдсан дүүргээс ирж суралцдаг нь маш их бэрхшээл дагуулдаг. Манай улс тусгай хэрэгцээт боловсролыг:

- Харааны бэрхшээл
- Сонсголын бэрхшээл
- Тулгуур эрхтний болон хөдөлгөөний бэрхшээл
- Оюун ухааны бэрхшээл
- Аутизмын хүрээний эмгэг гэсэн ангиллаар авч үзэж байна.

Тусгай хэрэгцээт боловсрол гэдэг нь ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг халан, суралцагчдын харилцан адилгүй байдал, ялгаатай хэрэгцээ чадвар, оюунлаг шинж, сурах хүсэл эрмэлзлэлийг хүндэтгэн үзэж бүх нийтэд чанартай боловсрол олгох үйл явц юм. Монгол улсад 1962 онд 1–р сургуулийн дэргэд хараагүй хүүхдийн нэг анги нээн хичээллүүлснээр тусгай хэрэгцээт боловсролын үндэс суурь тавигдаж улмаар 1964 онд

29-р тусгай сургууль байгуулагдаж 50 гаруй жил үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдүгээ монгол улсын хэмжээнд:

- Харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн – 1
- Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн – 1
- Оюуны бэрхшээлтэй хүүхдийн – 4

Мөн хөдөө орон нутгийн зарим сургууль дотоод нөхцөл боломжиндоо тулгуурлан тусгай бүлэг хичээллүүлж байна. Жишээ нь: 2019 – 2020 оны хичээлийн жилд 35 тусгай бүлэгт 420 орчим хүүхэд хамрагдсан. Гэвч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг жирийн сургуульд хамруулах нь тийм амархан шийдчих асуудал биш. Тусгай сургууль цэцэрлэгтээ хамрагдаж чадахгүй эрүүл мэндийн болон ахуйн шалтгаантай маш олон хүүхэд боловсролын гадна үлдэж байна.

Дэлхийн чиг хандлага бол ямар ч бэрхшээлтэй хүүхэд байсан бусадтай ижил орчинд сурч хөгжих ёстой гэж үздэг. Үндсэн хууль болон Боловсролын тухай хуульд хүн бүр тэгш боловсрол хүртэх ёстой гэж заасан. Хүүхдэд сурч хөгжихөд саад болж буй зүйлийг арилгаад боловсрол олгох нь боловсролын байгууллагын үүрэг. Тиймээс БШУЯ-ны сайдын тушаалаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ерөнхий боловсролын сургуульд тэгш хамран сургах журам” батлагдан мөрдөгдөж байгаа билээ.

Нийгмийн нэг хэсэг нь тусгай сургууль байх шаардлагагүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг бусдын адил түвшинд сургах нь зөв гэдэг боловч зарим нь тусгай сургууль байх шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тусгай хэрэгцээт орчинд тусгай арга зүйгээр, тусгай хэрэгсэл ашиглаж боловсрол олгох нь зөв гэсэн байр суурьтай байдаг. Гэвч энэ хоёр үзлийн аль нь ч давамгайлахгүй, тусгай сургуулиудыг материаллаг бааз, боловсон хүчин, төсөв хөрөнгө бүх талаар дэмжин, ЕБС-д тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийн сурах орчныг бий болгох, бусад хүүхдүүдтэйгээ цуг сурч хөгжих боломжоор хангах багшлах боловсон хүчнийг чадавхжуулах, зэрэг ажлыг зохион байгуулж тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд боловсрол олгох үйл ажиллагаа явагдаж байна. Монгол Улсын Засгийн Газрын 447 тоот тогтоолоор БШУЯ – нд “Тусгай хэрэгцээт боловсролын хэлтэс” байгуулагдсан. Энэ хэлтэс нь бүх шатны боловсролын байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний сурч, боловсрол эзэмших эрхийг бүрэн хангах тусгай хэрэгцээт боловсролд шаардлагатай байгаа ном сурах бичиг сургалтын хэрэглэгдэхүүний стандартыг тогтоох, хангамжийг сайжруулах үндсэн чиг үүрэгтэй ажилладаг байна. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж байгаа ЕБС – ийн багшид үндсэн цалингийн 10% -ийг олгох шийдвэр гарсан. ЕБС -ийн багш ангийн нийт суралцагчтай ажиллахын зэрэгцээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлогт тохирсон ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөө боловсруулан хичээлийн бус цагаар хэрэгжүүлэх нэмэлт ажлын чанар, үр дүн сайжрах, ажлын байран дээрээ хөгжих, ердийн сургуульд суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын чанарт ахиц гарах, нийгэмших, биеэ зөв авч явах, амьдрах чадварт нь ахиц гарах олон талын ач холбогдолтой гэж үзсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд суралцаж байгаа сургууль хамт олны дунд тэдэнд туслах, хамтран хөгжих, бие биеэсээ суралцах төрөл бүрийн ажлыг зохион байгуулна. Ингэснээр хүүхдүүдэд эерэг хандлага бий болно гэж үзсэн.

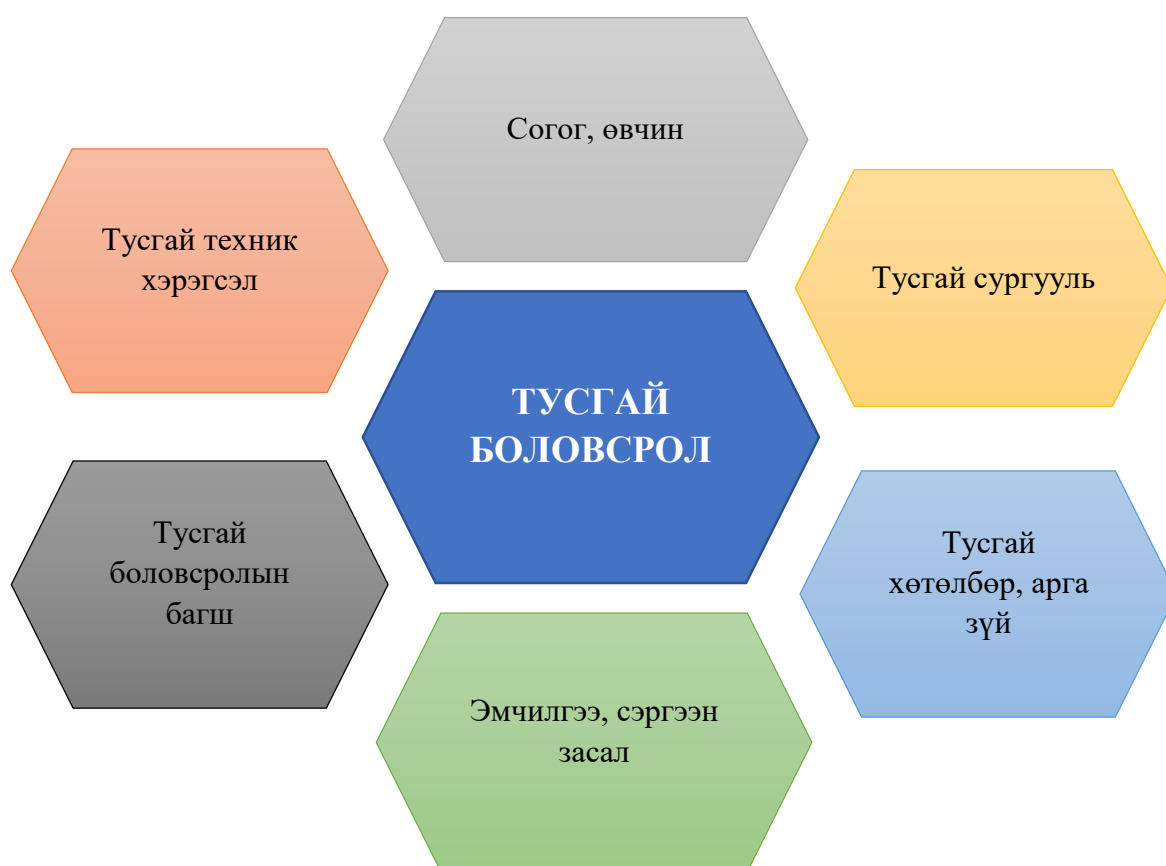
Дуу хөгжмийн хичээл дээр аутизмын эмгэгтэй хүүхэд бусдад саад болох үйлдэл хийсэн. Хичээл дууссаны дараа **“Ингэж чанга дуу чимээ гаргаж байгаа нь бусад хүүхдийн эрхийг хөндсөн хэрэг биш үү”** гэж багшаас асуухад **“ Үгүй ээ харин ч ийм**

хүүхэд байдаг гэдгийг багаасаа мэдэх нь тэдэнтэй харилцаж сурахад эергээр нөлөөлнө” гэж хариулжээ.

Энэ бол Япон улсын нэг сургуульд болсон тохиолдол юм.

Тусгай Хэрэгцээт Боловсрол олгох газар гэдэгт тусгай хэрэгцээт боловсролын сургууль, ердийн сургууль дахь тусгай боловсрол олгох анги болон ердийн сургуульд хамрагдангаа долоо хоногт цөөн удаа очиж нэмэлт дэмжлэг зөвлөгөө авч болох нөөц ангиуд орно (3).

Зураг 1.



1.2 Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд хичээл заах арга зүй

а. Сонсголын бэрхшээлийн талаарх үндсэн ойлголт

Сонсголын бэрхшээл гэдэг нь сонсголын эрхтэнд үүссэн ямар нэг саад бэрхшээлийн улмаас дуу чимээг хүлээн авч сонсох түвшний сул болон чадваргүй байдлыг хэлнэ. Сонсголын эрхтэнд ямар нэгэн өөрчлөлт байгаагаас үүдэн сонсголын бэрхшээл үүсэх боловч чухам хаана ямар саад үүссэнээс шалтгаалан бэрхшээл нь өөр өөр нөхцөл байдалтай байна.

Сонсголын бэрхшээл нь сонсож чадахгүйгээс болж ярьж чадахгүй болох, суралцахад хүндрэлтэй, нийгмийн харилцаанд оролцоход бэрхшээлтэй зэрэг олон зүйлтэй холбогдож байдаг. Хэрэв сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийг “сонсголоо алдсан буюу дүлий” гэсэн үүднээс авч үзвэл энэ нь эмгэг судлал болно. Сонсголын чадвар алдалтыг багасгахын тулд сонсголын аппарат зүүх, хэл яриаг сайжруулахын тулд авиа засах сургалтыг зэрэг явуулах нь чухал.

Зорилго нь: Сонсголын бэрхшээлтэй хүнийг сонсголтой хүний түвшинд сургах, эрүүл хүний чадварт ойртуулах явдал юм. Энэ хандлага нь нийгмийн олонх болох сонсголтой хүмүүсийн үзэл бодол гэж хэлж болно. Харин үүний эсрэгээр сонсголын бэрхшээлтэй хүнийг өөрсдийн төрөлх хэлтэй, дохионы хэлээр ярьдаг, дохионы хэлээрээ боловсрол эзэмших ёстой гэсэн хандлага зонхилох болсон.

Өөрөөр хэлбэл тэд нийгэмд өөрсдийн бие даасан соёл болох сонсголгүй хүмүүсийн соёлтой бөгөөд үүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн / сонсголгүйн боловсрол соёлын / нийгэм соёлын хандлага гэнэ.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүн зүгээр чих нь сонсохоо больсон хүн биш, дохионы хэлтэй, сонсголгүйчүүдийн нийгэм гэсэн нийгмийн нэг хэсгийг бүрдүүлж буй хүмүүс юм. Сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүс өөрсдийн онцлог, хэл соёлоо чухалчилж, өөрсдийн нийгэмд эзлэх байр суурь үзэл бодол дуу хоолойгоо хүчтэй илэрхийлэх болсон. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтад сонсголын түвшнийг ашиглах нь чухал боловч хүнд түвшний сонсгол алдагдалтай хүүхдэд амны хайрцаг уншиж харааны хүртэхүйгээр авч буй мэдээллээр аман ярианы хэлийг эзэмшинэ гэдэг бэрхшээлтэй зүйл. Эдгээрээс үүдэн 1960 – аад оны сүүлийн хагаст хүмүүс хоорондын харилцааг чухалчлах болсноор “цогц харилцаа” гэсэн үзэл баримтлал бий болсон. Боломжтой бүх аргаар (уруулаас унших, хэл яриа, бичиг, мөн дохио, хурууны үсэг) харилцааг явуулъя гэсэн санааг илэрхийлсэн.

Цогц харилцаанд оруулж ирсэн дохионы хэл нь сонсголгүй хүний хэрэглэдэг дохионы хэлнээс өөр байсан. Дохионы хэл нь тогтоогдсон дохионы хэлний үг төдийхнөөр бий болсон бус, бие даасан дүрэмтэй хослуулан бүтсэн зүйл юм. Эдгээрээс үндэслэн сонсголгүй хүний боловсрол эзэмших болон харилцаанд орох боломжийг дараах байдлаар авч үзсэн.

1. Дохионы хэл

2. Аман ярианд сургах “Хос хэлний сургалт” - ын талаарх үзэл санааг дэвшүүлсэн. Америкийн сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуулиуд хос хэлний аргаар сургалт явуулах болсон нь маш амжилттай болсон. Мөн дохионы хэлээр дамжуулан ярианы хэлийг сурах олон төрлийн заах арга, сурах бичиг гарах болсон.

в. Сонсголын бэрхшээлийн түвшин сонсох чадвар

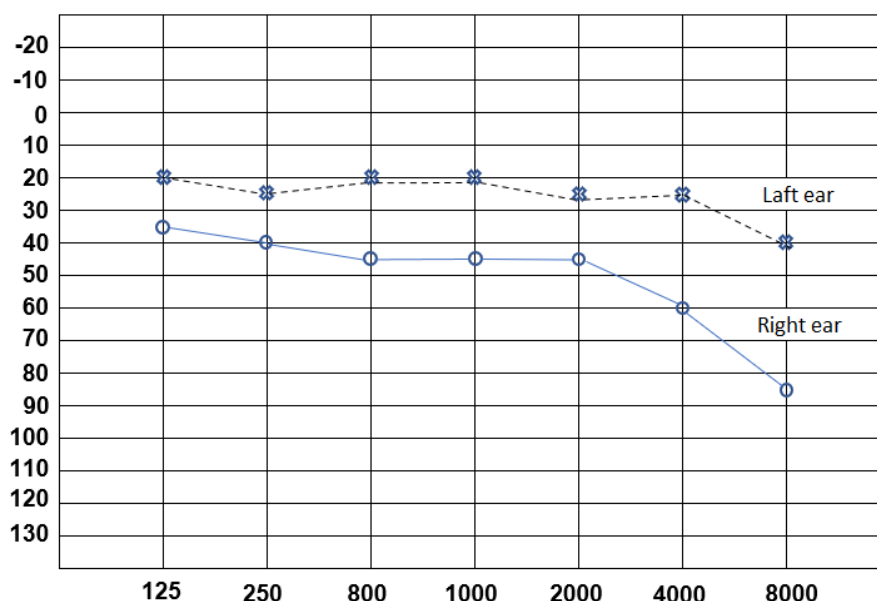
Хүснэгт 1.

Сонсгол алдагдлын түвшин	Сонсох чадвар, хариу үйлдэл
0 – 25 ДБ доош Хэвийн	Хүний хэвийн сонсгол, өдөр тутмын харилцаанд саад учрахгүй.
26 – 40 ДБ Хөнгөн	Өчүүхэн дуу чимээг хүлээж авахад саадтай.
41 – 50 ДБ Дунд зэрэг	Харилцан ойлголцоход хүндрэлтэй, сонсголын аппарат зүүх шаардлагатай.
56 – 70 ДБ Хүндэвтэр	Маш чанга дуугаар ярихад сонсоно, харилцахад хүндрэлтэй, сонсголын аппарат зүүснээр дуу авиаг ялгана.
71 – 90 ДБ Хүнд	Чанга дуугаар ярьсан ч сонсохгүй, ойлгохгүй, сонсголын аппарат зүүсэн ч дуу чимээг хүлээн авч ялган танихад хүндрэлтэй.
91 ДБ \approx - дээш Маш хүнд	ТХБ – н дэмжлэг авах шаардлагатай, сонсголын чадварт тулгуурласан сургалтын арга хэрэглэхэд хүндрэлтэй.

Сонсголын түвшний оношилгоонд аудиометрийг ашиглана. Сонсголын ямар нэг бэрхшээлийн үед хүний хэл яриа сонсогдохгүй учраас ялангуяа бага насны хүүхэд суралцахад маш бэрхшээлтэй байдаг. Иймээс нярай үеэс буюу эрт оношилгоог чухалчлах болсон.

Өнөө үед хөгжингүй орнуудад хүүхдийг нярай байх үед нь дунгийн суулгац ихээр хийх болсон. Сонсголын аппарат болон дунгийн суулгац зэргээр сонсох үйл явцыг сайжруулж байгаа ч энэ нь хэвийн сонсголотой хүн шиг болж, ярьж, сонсож чадахгүй гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Мөн сонсголыг сайжруулах ямар ч арга хэрэглэсний дараа тасралтгүй бөгөөд тохиромжтой сургалт зайлшгүй шаардлагатай байдаг (4).

Зураг 2.



Сонсох эрхтний аливаа нэгэн гэмтэл, өвчлөлийн улмаас, эсвэл удамшлын шалтгаанаар сонсох эрхтэн үүргээ ямар нэгэн хэмжээгээр гүйцэтгэж чадахгүй болсны улмаас хүүхдийн хэл яриа хөгжөөгүй буюу хөгжихөд бэрхшээлтэй болсон, бие дааж хэл яриа эзэмших, хэл яриагаа сонсголын замаар хөгжүүлэх чадваргүй болсон хүүхдийг сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд гэнэ.

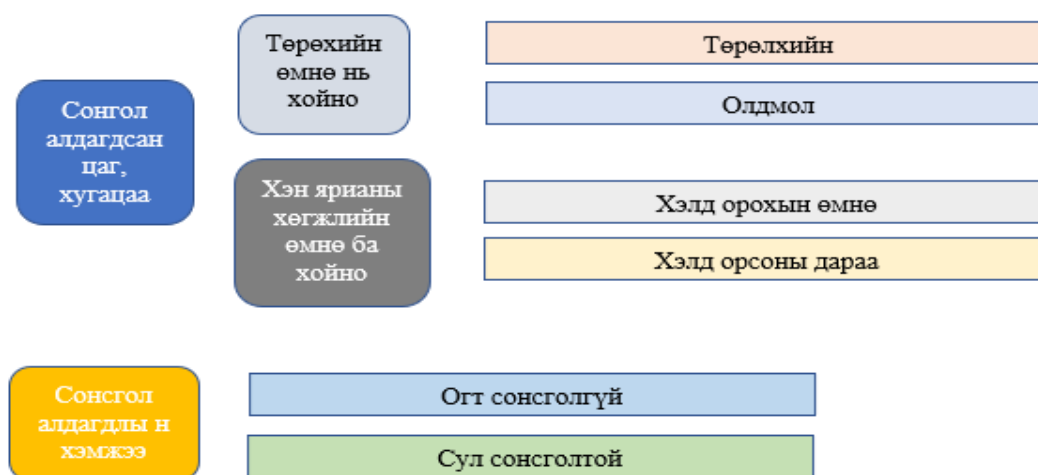
Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд гэдэг ухагдахуунд бүрэн сонсголгүй, эсвэл сул сонсголтой хүүхэд орно.

1. Огт сонсголгүй: Сонсгол бүрэн алдагдсан, сонсголын аппарат ч тус болохгүй.

2. Сул сонсголтой: Сонсголын аппаратын тусламжтайгаар бусадтай харилцах боломжтой.

с. Сонсголын бэрхшээлийн ангилал

Зураг 3.



Хэдийд сонсгол алдагдсан нь сонсголын бэрхшээлийг тодорхойлох чухал хүчин зүйл болдог. Хүн сонсож хүлээж авсан авиа, үг өгүүлбэрээр хэл яриа эзэмшдэг. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хүрээлэн буй орчин ч мөн чухал нөлөө үзүүлнэ. Дохионы хэл нь аман ярианы хэлний адил хүн төрөлхтний харилцааны нэг хэрэгсэл учраас сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд болон тэдний эцэг эхчүүд дохионы хэлийг эрт үеэс эзэмшиж, дохионы хэлний орчин бий болгох шаардлагатай. Ийм орчинд сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд аман ярианд сурахад хүндрэлтэй хэдий ч дохионы хэлээр дотнын хүмүүстэйгээ харилцах бүрэн боломжтой бөгөөд хүүхдийн нийгмийн болон оюуны хөгжил ч хэвийн хөгжих боломжтой гэж үзэж байна. Мөн манай улс шиг хөгжиж буй оронд анагаах ухааны салбар төдийлөн өндөр хөгжөөгүй учраас сонсголын бэрхшээлийг эрт илрүүлэлт хоцрогдож байгаа нь элбэг. Энэ нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд мэргэжлийн дэмжлэг авч чадахгүй шууд сургуульд хамрагдах шалтгаан болж байна. Мөн тусгай сургуульд хожимдож хамрагдах нь цөөнгүй байна. Тэгвэл Япон мэт өндөр хөгжилтэй оронд сонсголын бэрхшээлийг эрт оношилж (нярай үед) боловсролд эрт хамруулах үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж байгаа нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын чанарт сайнаар нөлөөж байна гэж үзэж болно. Жишээ нь: Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролыг:

- 0 – 2 нас яслийн нас
- 3 – 5 нас цэцэрлэгийн буюу СӨБ
- 6 – 9 бага боловсрол
- 10 – 18 дунд, ахлах ангийн тогтолцоогоор боловсрол эзэмшүүлж байгаа нь сургуулийн өмнөх, бага, суурь, бүрэн дунд боловсролыг цогцоор нь амжилттай эзэмших суурь үндэс болж байна. Японы сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуульд элсэж байгаа 5 – 6 настай суралцагч 5000 үгийн нөөцтэй байгаа нь манай тусгай хэрэгцээт боловсролын сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуульд элсэж байгаа хүүхдийн үгийн нөөцтэй харьцуулшгүй үзүүлэлт юм (1).

d. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын түүхэн үйл явц

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд олгох боловсрол нь эртний грекээс эхлэлтэй ба энэ нь гэрээр ба ганцаарчилсан зэрэг хувийн шинжтэй байсан. Харин нийтийг хамарсан сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол 18 – р зуунд Францад үүссэн. Сүмийн хамба байсан De I Ерее С.М сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг цуглуулан Парис хотод сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургууль байгуулсан байна. Хүүхдүүдийн өөр хоорондоо хэрэглэж байсан хар дохио зангааг ашиглан дохионы хэлээр сургалт явуулах болсноор дохионы хэлний дүрэм үүссэн гэдэг. Үүний дараагаар Герман, Англи тэргүүтэй улс орнуудад сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд дохионы хэлээр төдийгүй аман яриагаар боловсрол олгох болсон. Уруулаас унших зэрэг харааны хүртэхүй дээр тулгуурлан аман ярианы хэлний сургалтад чиглэх болсноор амны хайрцаг унших арга ашиглах болсон. Энэ үеэс амны хайрцаг унших арга, дохионы хэлээр сургах аргын хооронд өрсөлдөөн эхэлсэн. Өмнө дурдсан сонсголын бэрхшээлтэй хүнд боловсрол олгох “Хос хэл”-ний арга зүйн хандлага нь яах аргагүй дэвшилтэт үзэл гэж үзэх болсон. Зөвхөн сонсгол хэвийн хүмүүсийн хэмжээ, чадварт ойртуулах биш чадварлаг, гайхалтай “**Сонсголын бэрхшээлтэй хүн**” болгон хөгжүүлж төлөвшүүлэхийг зорьж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тэр дундаа сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийг бүрэн судлах асуудал учир дутагдалтай байна. Ер нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сэтгэл зүйн онцлог, анхаарлын түвшин, сэтгэн бодох чадвар, оюун дүгнэлт, төсөөлөн бодох чадвар, биеийн хөгжлийн онцлог, нэг үгээр хэлбэл тэдний амьдралыг бүхэлд нь нарийн судалсан судалгаа хараахан байхгүй байна.

Сонсголгүй болох шалтгаан, сонсголын зэрэг, түвшин, төрлүүд нь хүн бүрд өөр өөр байдаг.

Жишээ нь: Нам дуу авиаг сонсдог, өндрийг сонсож чаддаггүй, нарийн дуу авиаг сонсдог ч бүдүүн дуу авиаг сонсдоггүй хүн байдаг. Дуу авиаг сонсох, дууны чанар, чанга сул, дууны нугалааг ялгаж сонсох, дуу чимээгээр байршлыг ялган баримжаалах зэрэг мэдрэхүйн үйл ажиллагаа, сонсох үйлдэл, сонсголоор ялгах, дуу авиа хаанаас гарч байгааг тогтоох, дуу авианы чиглэлийг тодорхойлох, хэл яриаг ялгах, сонсголын гэмтэл, сонсголгүй болох зэрэг гэмтлүүд орно.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүний талаарх төрөл бүрийн судалгаанууд байдаг ч тэдгээрийн үр дүн бодитой биш, хийсвэр байдаг. Яагаад гэвэл ихэнх сэтгэл зүйч, судлаачид дохионы хэл мэдэхгүй ихэнхдээ хоёрдогч, гуравдагч этгээдээр дамжуулж судалгаа авдаг, тэдний сэтгэл санааны бодит нөхцөл байдлыг тааварлах байдлаар судалдагт оршино.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын асуудлыг ярихын тулд дохионы хэлний үүсэл, хөгжил, онцлог, дохионы хэлний чадвартай багш, боловсон хүчин, хэлмэрч орчуулагч, нийгмийн харилцаан дахь дохионы хэлний харилцааны хүртээмж, дохионы

хэлээр сургалт явуулж ирсэн байдал, сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчдын өнөөгийн сургалтад дохионы хэлний голлох үүрэг, сонсголын бэрхшээлтэй хүний эх хэл нь дохионы хэл мөн гэсэн зарчмыг үндэслэл болгож ярих нь гарцаагүй.

Дохионы хэл нь гар хуруу, нүүрний хувирал, ам уруулын хэлбэр зэрэг биеийн бүх хэсгийн хөдөлгөөнөөр илэрхийлэгдэн хараагаар хүртэх хэл юм. Дохионы хэлийг ашиглаж харилцаанд орж байгаа хүнийг ерөнхийд нь сонсголын бэрхшээлтэй хүн (**Deaf people**) гэнэ. Дэлхийд дохионы хэл ганц биш. Улс орон бүс нутаг бүр өөр өөрийн дохионы хэлтэй. Хүн судлал угсаатны зүйн судлалын 16 дугаарт хэл хэмээн тооцогдсон 130 төрлийн дохионы хэл бүртгэгдсэн байгаа боловч бодит байдал дээр үүнээс олон байдаг гэж үздэг.

Хурууны үсэг нь дохионы хэлний цагаан толгой юм. Дохионы хэлийг нэг талаасаа хурууны үсгийн илэрхийлэмж дээр суурилан зохиогддог гэж хэлж болно. Дохионы хэлэнд бас нэг нийтлэг онцлог байдаг. Дохионы хэлээр ярьдаг хүмүүсийн ихэнх нь энгийн хэл сурч байгаа орчноос өөр орчинд хэл сурч байгаа явдал юм.



Зураг 4.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эх нь өөрсдөө сонсголын бэрхшээлтэй бол хүүхэд төрсөн цагаасаа дохионы хэлний орчинд өсөж, жирийн хүүхэд ярианы хэлэнд сурдагтай адил гэрийн орчинд дохионы хэл сурч чаддаг. Гэвч ийм хүүхдийн тоо цөөн. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эхийн 90% нь хэвийн сонсголтой байдаг тул эцэг эхээсээ дохионы хэлийг төрөлх хэл шигээ сурах боломжгүй. Дохионы хэл нь зөвхөн гар, хурууны хөдөлгөөнөөр бүтдэггүй. Нүүрний хувирал, биеийн хөдөлгөөн, амны хайрцаг ч хэрэглэдэг.

е. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд дохионы хэлээр явуулах сургалтын үйл явц

1960-аад оноос дохионы хэлний хэл шинжлэл дэх судалгаагаар дохионы хэл нь монгол, япон, англи хэл шиг ярианы адил хүн төрөлхтний бас нэгэн эх хэл хэмээн ойлгох болсон. Ярианы хэл нь дуу авиагаар илэрдэг шиг дохионы хэл нь гар хурууны хөдөлгөөн, нүүрний хувирал, бүх биеийн хөдөлгөөнөөр илэрхийлэгддэг гэж дээр дурдсан билээ. Хэл сурахад тохиромжтой үе байдаг гэж ярьдаг. Энэ үед хүүхэд ямар ч хэлийг түвэггүйгээр сурдаг бөгөөд харин энэ үеийг өнгөрсний дараагаар хэл сурахад ихээхэн хичээл зүтгэл хүч зарцуулах хэрэгтэй болдог. Хэл сурах энэхүү тохиромжтой үеийг судлаачид өөр өөрөөр тогтоосон байдаг ч ихэвчлэн 6–10 нас гэж үздэг. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эхийн ихэнх нь хэвийн сонсголтой дохионы хэлний анхан шатны мэдлэггүй байдаг нь эдгээр хүүхдүүд хэл сурах тохиромжтой насандаа дохионы хэлийг хэрэглээгүй байдаг. Тэдний анх хэлний харилцаанд орж эхэлсэн үе нь тусгай сургуульд орсон үе юм. Тусгай сургуульд эдгээр хүүхдүүд, дохионы хэлний орчинд төрсөн цагаасаа өсөж, дохионы хэлний дээд түвшний мэдлэгтэй хүүхдүүдийн дунд дохионы хэлийг сурч эхэлдэг. Хэвийн сонсголтой эцэг эхтэй сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүд тусгай сургуульд орохын өмнө гэр бүлийн гишүүдтэй харилцдаг тусгай дохио зангааг бий болгосон байдаг. Үүнийг гэрийн дохионы хэл буюу хар дохио гэж нэрлэх нь бий.

Америкийн хэл шинжлэл судлаач Голден Меодов нарын судалгааны баг гэрийн дохионы хэлэнд судалгаа хийж үзэхэд хүүхдүүд эргэн тойрныхоо хүмүүсийн дохио зангааг дуурайх төдийгүй дан биеийн дохионоос илүү олон янзын нарийн бүтэцтэй байгааг судалсан. Энэхүү гэрийн дохионы хэл нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд сургуульд орсноор, стандарт дохио сурснаар, бусад сонсголын бэрхшээлтэй хүнтэй харьцсанаар мартагдаж үгүй болдог байна.

Гэвч сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол бүрэн хөгжөөгүй, хөгжиж буй орнуудад гэрийн дохионы хэлний хэрэглээ нэмэгдсээр байгаа бөгөөд ийм хэлтэй хүмүүс нэгдсэнээр түгээмэл дохионы хэл үүсэж, үеэс үед дамжигдан эцэстээ тэр бүс нутгийн дохионы хэл болж байгаа нь тэмдэглэгдсэн. Дохионы хэл энэ мэт гэрийн дохионы хэлнээс үүсэлтэй болох нь ойлгомжтой болсон (4).

Манай улсын сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол эзэмшүүлдэг үндэсний хэмжээний ганц сургууль болох БШУЯ-ны харьяа Сонсголын Бэрхшээлтэй Хүүхдийн 29-р тусгай сургууль нь аман яриа, уруулаас унших аргад суурилан дохионы хэл ашиглан сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгож байгаа билээ.

Энэ нь сүүлийн үед сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд аман ярианд сурна гэсэн ойлголт хэзээ ч байхгүй, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эх хэлээрээ боловсрол эзэмших эрхийг бүдүүлгээр зөрчиж байгаа асуудал гэж маш их шүүмжлэлийг дагуулах болсон.

Нөгөө талаас энэ арга зүйг хамгаалах байр сууринаас хандаж байгаа нэг хэлбэр нь, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийг аман ярианд сургах нь зайлшгүй шаардлагатай арга зүй юм. Яагаад гэвэл:

Сонсголын бэрхшээлтэй хүн нийгмийн цөөнх учраас дохионы хэлээр нийгмийн харилцаанд ороход ойлгохгүй, өөрийгөө ойлгуулахад маш их бэрхшээл үүсэх учраас аман ярианд заавал сурах шаардлагатай, амны хайрцаг уншиж, амны хайрцагаар ярьж сурах ёстой гэсэн байр сууринаас ханддаг.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд боловсрол олгож байгаа сүүлийн үеийн дэвшилтэт арга буюу дохионы хэлээр суурилан бичгийн хэлэнд сургах аргыг голлон ашиглах нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийг хүндэтгэсэн тэдний эх хэлээр нь боловсрол олгож, амжилттай сургах үндэс болох оновчтой арга гэж үзэх болсон.

Ихэнх бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд, мөн сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд ч өөрийн бэрхшээлийн талаарх ойлголт нь бэрхшээлээ хүлээн зөвшөөрч даван туулах гэсэн хүрээнд яригдаж ирсэн. Бага сургуулийн шатандаа бэрхшээлийн талаарх энгийн ойлголттой болж эхэлдэг бөгөөд дунд сургуулийн шатанд бэрхшээлээсээ шалтгаалан сэтгэл гутралд орж харин ахлах, дунд ангидаа бэрхшээлээ хүлээн зөвшөөрч даван туулах оролдлого хийдэг байна. Аливаа бэрхшээлийг ойлгоно гэдэг нь хувь хүний зүтгэл, хүсэл тэмүүлэл чухал боловч ойр дотны олон хүний дэмжлэг туслалцаанаас хамаарах бөгөөд тэр хүсэл тэмүүллийг нэмэгдүүлж дэмжих нь чухал.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагчдад хүүхэдтэйгээ аль болох багаас нь хэрхэн харьцах талаар тусгай зөвлөмж зөвлөгөө өгөх нь зүйтэй. Мөн бусдын адил цогц хөгжүүлэхэд анхаарахын зэрэгцээ хүүхдийн сонсголын түвшинд нарийн тохирсон сонсголын аппарат зүүлгэж сонсголыг дэмжих замаар харилцах сурах хөгжих чадварыг дээшлүүлнэ.

Сонсголын бэрхшээлийн төрөл нь хүний хэл яриа эзэмших, хүний ерөнхий хөгжилд ихээхэн нөлөөтэй байдаг тул бэрхшээлийн төрөл бүрт тохирсон сургалтын арга зүйг хэрэглэх нь чухал. Сонсголгүй хүүхдэд боловсрол олгодог хамгийн ерөнхий 3 арга байдаг. Үүнд:

- Амны хайрцагаас уншуулах арга зүй (манай улсын сургалтад ашиглаж байгааг дээр дурдсан)
- Дохионы хэл (дохио, хурууны үсэг болон амны хайрцагаас уншуулах арга)
- Хос хэл соёлын арга зүй (дохионы хэл, бичгийн хэл)

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн тусгай сургуульд ердийн сургуультай адил суурь эрдмийн хичээлээс гадна үсэг бичиг заах, бодох, хурууны үсэг, дохионы хэл заах хүүхэд өөрөө өөртөө үйлчлэх, нийгэмд биеэ зөв авч явах энгийн чадвар дадлуудыг эзэмшүүлнэ(5).

Ахлах ангид ерөнхий эрдмийн хичээлээс гадна хүүхдийн хүсэл сонирхол авъяас чадварыг харгалзан оёдол эсгүүр, хоол үйлдвэрлэл, үсчин гоо засалч, мужаан сийлбэрч гэх мэт мэргэжлийн сургалтууд явагдаж байна.

Мөн сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтад дохионы хэлний чадвартай багшийн асуудал тулгамдаж байгаа асуудлуудын нэг зайлшгүй мөн. Манай боловсролын системд тусгай хэрэгцээт боловсролын багш бэлдэх асуудлыг шийдэж, МУБИС-д тусгай хэрэгцээт боловсролын багш бэлдэж эхэлсэн хэдий боловч дохионы хэлний чадвартай багш бэлтгэх асуудал учир дутагдалтай байсаар байна.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуульд согог зүйч нарийн мэргэжлийн багш нарын тоо цөөрсөн. Сүүлийн үед ажилд орж байгаа мэргэжлийн хичээлийн залуу багш нар дохионы хэлний анхан шатны мэдлэг байхгүй, энэ талаар ямарч төсөөлөлгүй байгаа нь сурагчдын сурах үйл ажиллагаанд маш том саад болж байгаа нь нууц биш. Тэдгээр багш нар хамт олон, сурагчдаасаа дохионы хэл суралцаж сургалт явуулах хэмжээний дохиотой болоход нилээдгүй хугацаа шаардах нь ойлгомжтой.

1.3 Цахим сургалтын онцлог, ТВ хичээл зохион байгуулж ирсэн туршлага

Манай улсын хувьд тусгай хэрэгцээт боловсрол тэр дундаа сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтад телевизийн хичээл зохион байгуулж ирсэн туршлага байхгүй гэж хэлж болно.

2020–2021 онд дэлхий даяар Ковид–19 цар тахал гарсантай холбоотойгоор манай улс бүх шатны боловсролын байгууллагын үйл ажиллагаанд 2020 оны 1 дүгээр сараас хөл

хорио тогтоож, сургалтын үйл ажиллагааг онлайн хэлбэрээр явуулах болж, БШУЯ, Багшийн Мэргэжил Дээшлүүлэх Институт, Боловсролын Хүрээлэн, МУБИС, Монголын телевизүүдийн холбоо зэрэг байгууллагууд нэгдсэн зохион байгуулалтад орж, маш хурдан хугацаанд теле хичээлийг зохион байгуулсан.

Теле хичээл заах багш нарыг нийслэлийн Ерөнхий Боловсролын Сургуулиудаас заах арга зүй, ур чадвар, туршлага сайтай багш нараас сонгон заалгасан.

Теле хичээл нь манай улсын хувьд анхны удаа зохион байгуулагдаж байгаа учраас зохион байгуулалтын хувьд учир дутагдалтай зүйл байсан нь хэрэгжүүлэлтийн явцад анзаарагдаж байна. Жишээлбэл: Тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдүүдэд ЕБС-ийн агуулга хөтөлбөрөөр боловсруулж зааж байгаа хичээлийг шууд дохионы орчуулгаар хүргэх гэх мэт.

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн тусгай сургуулийн багш нар өөрсдийн нөөц боломжоо ашиглан, сургалтыг сонирхолтой чанартай зохион байгуулах үүднээс цахим хичээлүүд боловсруулан хичээлээ заадаг туршлага бий. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын үйл явцын ихэнх хувь нь харааны хүртэхүй дээр суурилж явагддагийг дээр дурдсан болно.

Иймээс хичээлийн цагийн ихэнх хувийг сурагчдад агуулгын бүтцэд тохирсон бодит биет, зурагт үзүүлэн, тараах материал, видео хичээл, бичлэг зэргийг үзүүлж хичээл заах нь тэдний хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн сургалтын арга гэж хэлж болно. Дээр нь багш дохионы хэлний өндөр ур чадвартай байхыг зүй ёсоор шаардаж байна.

Теле хичээл зохион байгуулсан туршлагыг сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд авч үзвэл маш их учир дутагдалтай болсон гэдгийг хэлэх нь зүйтэй. Энэ нь дунд ахлах ангийн сурагчдаас авсан түүвэр судалгаанаас тодорхой харагдана.

Зарим теле хичээлийн агуулга, арга зүй сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн нас сэтгэхүйн онцлогт тохироогүй, дохионы хэлмэрчийн үгийн нөөц дутмаг, зарим дохио ойлгомжгүй зэрэг нь хичээлийн агуулгыг ойлгоход хүндрэлтэй байсан. Теле хичээл үндсэндээ сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулагдаагүй, ЕБС-ийн сурагчдад зориулагдсан хичээлийг шууд дохионы орчуулга хийх замаар хүргэсэн нь учир дутагдалтай байсан.

Миний ажигласнаар теле хичээл бүр дээр ажиглагдсан нэг гол алдаа гэвэл, ЕБС-ийн багш самбар дээрх бүх үзүүлэн хэрэглэгдэхүүнтэйгээ харьцаж сургалтын үйл ажиллагааг явуулж байсан. Энэ нь зүйн хэрэг боловч сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэд багшийн үйл ажиллагаа, үзүүлэн хэрэглэгдэхүүнийг харж анхаарах, эсвэл дохионы хэлний орчуулгыг харах гэсэн 2 асуудалтай тулгарч байгаа нь хичээлийн агуулгыг бүрэн ойлгоход хүндрэл учирсан.

Миний бодож байгаагаар сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн теле, цахим хичээлийг тус сургуулийн багш нараар нь заалгаж тусад нь зохион байгуулсан бол илүү үр дүнд хүрэх байсан. Тус сургуулийн багш нар хичээлээ шууд дохиж, тусгай арга зүй ашиглаж заадаг учир хүүхдэдээ шууд хүрдэг. Мөн хичээл заах явцад хичээлийн агуулгад утгыг тайлбарлах зайлшгүй шаардлагатай маш их хүнд шинэ үг тааралддаг. Хичээл заах явцдаа тэдгээр үгийн утгыг тайлбарлаж, ойлгуулдаг онцлогтой. Энэ үйл ажиллагаа дутагдсанаас хүүхэд зарим хүнд ба хүндэвтэр үгийн утгыг танихгүйгээс агуулгыг гүйцэд ойлгохгүй зэрэг алдаа ажиглагдсан.

Энэ мэт шалтгаанаас шинжлэх ухааны хичээлийн зарим хүнд агуулга сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд гүйцэт хүрээгүй, хүртээмж муутай байсан гэж хэлж болно. Эдгээр

нь дараах хичээлүүд дээр түлхүү ажиглагдсан. Жишээ нь: Математик, физик, хими, газарзүй, биологи.

Мөн бага ангийн тэр дундаа 1, 2 ангийн сурагчид дохионы хэлийг гүйцэд эзэмшээгүй, янз бүрийн багшийн дохиог хүлээн авах чадвар дутмаг байдгаас хичээлийн агуулгыг гүйцэд ойлгохгүй бэрхшээл байсан. Бага ангийн багш нар хичээлийн агуулгын зэрэгцээ дохионы хэлийг, дохионы хэлний хичээлийг тусгайлан 7 хоногт 1 цагаар заадаг.

Үүнээс харахад тусгай хэрэгцээт боловсрол гэдэг ухагдахуун нь тусгай орчинд, тусгай арга зүйгээр (дохионы хэл, уруулаас унших, бодит биет байдлаас түлхүү харуулах) түүнд тохирсон хэрэглэгдэхүүн материал ашиглан боловсрол олгох сургалтын арга гэж хэлж болохоор харагдаж байна. Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш мэргэжилтнүүд ч ийм байр сууринаас хандаж ирсэн.

Нөгөө талаар сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн тусгай сургуулийн сурагчдын 70 орчим хувь нь хөдөө орон нутгийн суралцагчид байдаг ба эдгээр сурагчид цахим орчинд бүрэн гүйцэд орох боломжгүй, теле хичээлд хамрагдах бололцоо муу байсан нь теле хичээлийн хүртээмжид нөлөөлөх шалтгаан болсон.

Иймд тусгай хэрэгцээт боловсролын, тэр дундаа сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн теле хичээл зохион байгуулалт тодорхой үр дүнгүй, хүртээмж муутай болсон гэж үзэж байна.

Миний бодлоор манай улсын хэмжээнд теле хичээлийг анхны удаа зохион байгуулсан ба тийм учраас теле хичээл, тэр дундаа сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн теле хичээлд алдаа оноотой зүйл байсныг үгүйсгэхгүй байна.

Теле болон цахим хэлбэрээр хичээл сургалт үргэлжилснээр багш нарт танхимын сургалтаас илүү их ачаалал ирж, цаг зав шаарддаг, дата, интернет, гэрийн орчинд бичлэг хийлгэх гээд сургалтын зардал нэмэгдэж байгаа нь харагдаж байна.

Гэхдээ багш нар маань үндсэн үүргээ ухамсарлан шинэ нөхцөл байдал, шинэ зохион байгуулалтад зохицож хувийн ур чадвараа сайжруулан хамтарч ажилласаар байгаа билээ. Теле болон цахим хичээлийг танхимын сургалтын хэмжээнд хүргэх хангалттай туршлага боломж манай улс төдийгүй дэлхий дахинд ч учир дутагдалтай байна. Хоцрогдол үүсэх, сургалтын чанар буурах зэрэг асуудалд салбарын яам судалгаа шинжлэх ухааны үндэслэлтэй хандаж байгаа.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээл сургалтын үйл ажиллагааг танхимын бус хэлбэрээр цааш үргэлжлүүлэх нь нэн ялангуяа малчин айлын, хотын алслагдсан дүүргийн, эмзэг бүлгийн өрхийн хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд теле хичээлд бүрэн хамрагдахгүй байх эрсдэл байна.

Сургалтын цахим платформ хөгжөөгүй бүхий түвшинд мэдээллийн технологийн ур чадвар сул байгаа нь сургалтын чанарт нөлөөлж байна.

Техник технологийн хөгжлийн түвшин, дэд бүтцийн хүртээмжээс гадна нийгмийн ойлголт, хандлага, сэтгэл зүй их нөлөөтэй байна. Богино хугацаанд теле хичээлийг бэлтгэн дамжуулж байгаа нь эцэг эх олон нийтийн зүгээс ихээхэн шүүмж дагуулж байна.

Дунд, ахлах ангийн сурагчдад сурлагаар хоцрох болон сэтгэл зүйн айдас түгшүүр илрэх магадлал нэмэгдэж байна. Сурагчдын дунд сурлагын хоцрогдол үүсэж, тэгш бус байдал бий болох улмаар сургууль завсардалт үүсэж ч болзошгүй.

Цаашид томоохон хот суурин газарт танхимын болон танхимын бус сургалтыг хосолсон хэлбэрээр зохион байгуулсан тохиолдолд сургалтад шаардлагатай тоног төхөөрөмж, дэд бүтцийн санхүүжилтийг шийдэх шаардлагатай (6).

БҮЛЭГ II. ПРАКТИК СУДАЛГАА

2.1 Тусгай хэрэгцээт боловсролын Теле хичээлд хийсэн дүн шинжилгээ /Сонголын бэрхшээлтэй хүүхэд/

Энэхүү хэсэгт тусгай хэрэгцээт боловсролын 1-12 дугаар ангид заагдсан Теле хичээлээс сонгож, дүн шинжилгээ хийсэн бөгөөд БШУЯ, ЖАЙКА байгууллагын хамтран хэрэгжүүлсэн “Суралцагчдын суралцахуйг дэмжих арга зүйн хөгжил” төслөөс гаргасан судалгаат хичээлд дүн шинжилгээ хийх шалгуур хүснэгтээс зорилгодоо нийцүүлэн авч ашиглав.

Хүснэгт 2.

Монгол хэл	Математик	Хичээлийн нэр
Шүлгийг уран тод унших “Зараа тугал хоёр”	100 хүртэлх тоо /аравт нэгж/	Сэдэв
2	1	Анги
Шүлгээ цээжлэн, утгыг ойлгоно, уран тод уншина. / маш сайн тодорхойлсон/	Зорилго тодорхой бус	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Сайн тохирсон.	Хичээлийн агуулга нас сурагчдын сэтгэхүйд тохирсон	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Зурагт, биет үзүүлэн хэрэглэв.	Бодит биет үзүүлэн, сампин, 100-ын хүснэгт, тоон шулуун	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Зарааны үсийг зүүтэй төсөөлж, сурагчдад төсөөлөл бий болгов.	Бүтэн 10-тыг хавтангаар төлөөлүүлж тэмдэглэсэн нь сонголын бэрхшээлтэй хүүхэд ойлгоход дөхөм байсан	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Ярианы хурд маш хурдан, сонголын бэрхшээлтэй хүүхэд гүйцэж ойлгоход түвэгтэй байв.	тохиромжгүй	Багийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Үгийн утга ойлгох, бодох боломж өгсөн, шүлгийн зарим үгийг орхиж бичсэн мөрнөөс уншуулж цээжилсэн эсэхийг хянаж өөрийгөө үнэлэх боломж олгов	Тест, дасгал ажиллах даалгавар өгсөн	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Шүлгээ гүйцэд цээжлэх даалгавар өгсөн	Гэрийн даалгавар өгсөн	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Сургалтын арга зүй сонголын бэрхшээлтэй хүүхэд тохирсон, шинэ үгийн утга тайлбарласан.	Сонголын бэрхшээлтэй хүүхдүүд ойлгохуйц үзүүлэн хөдөлгөөнт хичээл үзүүлсэн нь хүүхдийг идэвхжүүлсэн дэвшилттэй байв.	Нэмэлт тайлбар

Эрүүл мэнд	Иргэний ёс зүйн боловсрол	Хичээлийн нэр
Хүнсний эрүүл ахуй	Гэр бүлийн орчинд өдрийн төлөвлөгөө хэрэгжүүлэхэд суралцах	Сэдэв
7	6	Анги
Хүнсний эрүүл ахуйн шаардлагыг мэдэх, хоол хүнсээр дамжих өвчин, хоолны хордлогоос сэргийлэх	Схем дүрмийн дагуу ажиллах, түүний ач холбогдол гэх мэт	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон.	Нас сэтгэхүйн онцлогт тохирсон	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон эсэх
Хоолны зохистой хэрэглээ буюу гэр зөвлөмж зурагт үзүүлэн ашиглав.	Ажлын төлөвлөгөө хийх календарь үзүүлэн зураг оновчтой.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Аюулгүй хоол хүнсний 5 түлхүүр	Хүснэгт бөглөх дасгал даалгавар өгөв.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Ярианы хурд хурдан, тайлбарлах арга хэрэглэсэн.	Тайлбарлах, харьцуулах арга ашиглаж заасан, ярианы хурд тогтуун тохирсон	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Хүнсээ хаана хадгалж байгаад дүгнэлт хийх, анхаарах, хүснэгт нөхөх.	Бүх дасгалыг хийж дуусаад өөрийн дүгнэлт бичих даалгавар өгсөн.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Хүнсний бүтээгдэхүүн хэрхэн хадгалбал оновчтой талаар аав ээжтэйгээ зөвлөн ярилцах	7 хоногийн ажлыг төлөвлөгөө гаргаж мөрдөх даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Хүнсний аюулгүй байдал яагаад хэрэгтэй гэж... хоолны хордлого илрэх шинж тэмдэг зэргийг маш сайн тайлбарласан.	Өдрийн төлөвлөгөөний ач холбогдол, төлөвлөгөөний загвар гаргах, баяжуулан бичихийг зааж өгөв.	Нэмэлт тайлбар

Биологи	Дүрслэх урлаг	Хичээлийн нэр
Ургамлын навчны зохилдлогоо	Монгол зургийн дүр дүрслэл	Сэдэв
9	8	Анги
Навчны бүтэц,	Монгол зургийн зохиомж өнгө, арга ажиллагааг жишээн дээр тайлбарлах	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Хүүхдийн нас бие сэтгэхүүд тохирсон.	Сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон. “Монгол зураг”	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон эсэх
Сургалтын хэрэглэгдэхүүн оновчтой	Оновчтой сайн, зурагт үзүүлэн,”Өндөр Занабазар”	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Сонирхолтой жишээ дасгал ашигласан.	Монгол зургийн хөгжил, тигтэй ба тиг ашиглахгүй зурах арга	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Багшийн ярианы хурд хурдтай, ойлгоход бэрхшээлтэй байв.	Багшийн ярианы хурд тайван тогтуун, харьцуулж тайлбарлав.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Сурагчдад өөрийн үнэлгээ хийх боломж олгосонгүй	Монгол зургийн зохиомж, дүрслэл, тигтэй ба тиггүй аргаар мал амьтан зурах, үнэлгээ хийх.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Гэрийн даалгавар өгсөн.	Мал амьтан тиг дүрслэлээр зурах	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Бодит, амьд ургамал дээр тайлбарлавал илүү үр дүнтэй байх байв.	Зураачидтай танилцуулсан нь ололттой. Дохионы орчуулга тодорхой сайн биш.	Нэмэлт тайлбар

Нийгэм судлал	Англи хэл	Хичээлийн нэр
Хастын удирдлага сурагчийн өөрөө удирдах байгууллага	Бид суралцах дуртай	Сэдэв
7	7	Анги
Зорилго зорилт тодорхой.	have -to / ёстой хэрэгтэй гэдэг баймж үгийг өгүүлбэр хэрэглэж сурах	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон.	Агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон. Агуулгыг видео бичлэгээр харуулав	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Хэрэглэгдэхүүн оновчтой	Дүрмийн хүснэгт жишээ, видео бичлэг ашиглав	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Жишээ баримт сонирхолтой байв.	Агуулгад тохирсон жишээ өгүүлбэр, батлах, үгүйсгэх, асуух өгүүлбэр	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Багшийн ярианы хурд удаан, ойлгожгүй.	Багшийн ярианы хурд энгийн сурагчдад ойлгомжтой.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өөрийгөө үнэлэх боломжгүй байлаа.	Сурагчид дасгал ажиллаад өөрийгөө үнэлэх боломжтой байлаа	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Сурах бичгийн 93 хуудсын бүлгийн дүгнэлт хийх	Шинэ үгээ цээжлэх, гэрт мөрддөг дүрмээ бичих даалгавар өгөв.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Хичээлийн арга зүй сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд тохиромжгүй, дохионы орчуулга ойлгомж муутай байна.	Энэхүү хичээлийн арга зүй сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд тохиромж муутай, дохионы орчуулга ойлгомж муутай байлаа.	Нэмэлт тайлбар

Математик	Биологи	Хичээлийн нэр
100 хүртэлх тоо, аравт нэгжийн тухай ойлголт	Амьсгалах эрхтэн тогтолцоо	Сэдэв
1	7	Анги
Хичээлийн зорилго тодорхой	Суралцахуйн зорилго зорилтоо тодорхойлсон. Хүн ба амьтны амьсгалах эрхтний байрлал, бүтэц	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон	Агуулга тохиромжтой.	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Бодит үзүүлэн, сампин, 100 - гийн хүснэгт, тоон шулуун ашиглав	Бодит үзүүлэн болон слайд ашигласан.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Бүтэн аравтыг хавтангаар төлөөлүүлж үзүүлсэн нь сонирхолтой байв.	Жишээ баримт бодит учраас сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд сонирхолтой байсан.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Багшийн ярианы хурд бага насны суралцагчдад тохирсон.	Багшийн ярианы болон дохионы хурд сурагчдад ойлгомжгүй.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Тест, дасгал ажиллаж өөрийгөө үнэлэх боломж өгсөн.	Сурагчид дасгал ажиллаад өөрийгөө үнэлэх боломж олгосон.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Гэрийн даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Сонголын бэрхшээлтэй сурагчдад ойлгогдохуйц арга зүй хэрэглэгдэхүүн ашиглав.	Зурагт болон бодит үзүүлэн ашигласан нь сонголын бэрхшээлтэй сурагчдад ойлгоход дөхөм байв.	Нэмэлт тайлбар

Эрүүл мэнд	Математик	Хичээлийн нэр
Зөв хооллолт идэвхтэй хөдөлгөөн	Бутархай, түүнийг унших, бичих	Сэдэв
3	5	Анги
Асуудал дэвшүүлсэн.	Хичээлийн зорилго тодорхой байсан.	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Өглөө, өдөр, орой яаж хооллодог тухай асуулт хариулгаа зургаар илэрхийлсэн.	Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдад бага зэрэг хүндэдсэн	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Өглөө хэрэглэдэг хоол хүнсний зурагт үзүүлэн	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой өнгөлөг сурагчдын сонирхол татахуйц	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Гэрийнхэнтэйгээ ярилцах, өглөөний цайгаа уухгүй хүүхэд яадаг вэ? Зургаар харуулсан.	Сонирхолтой жишээ дасгал байсан.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Ярианы хурд арай хурдан байгаа нь учир дутагдалтай байв.	Багшийн ярианы болон дохионы хурд, хурдтай хүүхэд ойлгоход бага зэрэг түвэгтэй байв.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өглөө, өдөр, орой гэртээ иддэг цай хоолоо бодох, аль нь биед сайныг мэдэх.	Сурагчид өөрийгөө үнэлэх боломж бага байлаа	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
7 хоног өглөө, өдөр, оройн хооллолтоо тэмдэглээд гэрийнхэнтэйгээ ярилцах	Гэрийн даалгавар тодорхой өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдад ойлгогдохоор зураг түлхүү байгаа нь дэвшилттэй байв.	Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдад ойлгуулахын тулд аливаа бодит зүйлийг хувааж буй билэг видео хичээл үзүүлбэл тохиромжтой байв.	Нэмэлт тайлбар

Технологи	Иргэний ёс зүйн боловсрол	Хичээлийн нэр
Цаасыг тэгш хэмтэй нугалах аргаар техникийн загвар хийх	Найз нөхөрлөл	Сэдэв
3	3	Анги
Хичээлийн зорилго байхгүй, аюулгүй ажиллагааны дүрэм танилцуулсан.	Зорилгоо хичээлийн төгсгөлд хийсэн	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Агуулга хүүхдийн нас сэтгэхүйд тохирсон.	Найз нөхдөө болон өөрийгөө үнэлэх ач тустай.	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Өнгийн цаас, цавуу, хайч, харандаа, гортиг ашиглав.	Сурах бичиг, асуулт, зураг ашигласан.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Хүүхдийн дуртай тоглоом болох машин сонгож хийсэн нь сонирхолтой байв.	Найзыгаа гомдоосон бол эргэцүүлж бодох.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Хурд хэвийн, тайлбарлаж, дагуулан хийх арга хэрэглэв.	Багшийн яриа хурдтай, арга зүй боломжийн тохирсон.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Хийсэн машиныхаа алдааг олох боломж олгосон.	Өөртөө үнэлгээ хийх, сайн талаа нээх боломж олгосон.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Машинаа гүйцээж хийгээд чимэглээрэй.	Найзынхаа сайн талыг бичиж өгөөд үнсээрэй.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Дохионы орчуулга ойлгомжтой, бүтээлийг дагуулан хийсэн учраас сурагчдад түвэггүй байлаа.	Сурах бичиг, асуултууд ашиглах нь сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд оновчтой арга зүй биш.	Нэмэлт тайлбар

Биеийн тамир	Дүрслэх урлаг	Хичээлийн нэр
48 тоот дасгал	Сэдэвт зураг зурах арга зүй	Сэдэв
3	3	Анги
Зорилго байхгүй	Сэдэвт зураг зурах 3 арга хэлж өгөв.	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Үгүй	Агуулгын хувьд арай томдсон, тайлбараа хүүхдийн нас сэтгэхүүд тохируулах байлаа.	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон эсэх
Үгүй	Сонгосон хэрэглэгдэхүүн	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Багш нар шууд дасгалаа хийсэн	Эскиз зураг → сонголт хийх → будаж гүйцээх үзүүлэн байв	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Насны онцлогт тохироогүй 48 тоот дасгал хийнэ гэсэн боловч 57 тоот болсон байсан.	Сурагчдын насны онцлогт тохирохгүй хурдтай байв.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Үгүй	Үгүй	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Үгүй	Гэртээ будаж гүйцээх	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Сонсголын бэрхшээлтэй суралцагч сонсохгүй тул жижиг хэрэглэл барих юмуу 24:24 тоогоор зааглаж хийвэл илүү ойлгомжтой байлаа.	Эцэг эхэд зөвлөмж өгсөн, хүүхдийн зурсан зураг дээр бодол санааг нь сонсох, санаа хэлж өгөх, бүтээлийг гүйцээлгэх хэрэгтэй байв.	Нэмэлт тайлбар

Орос хэл	Физик	Хичээлийн нэр
Миний гэр бүл	Шингэн өөрчлөгдөхөд бие өргөгдөх үү?	Сэдэв
8	7	Анги
Зорилго маш тодорхой байлаа	Зорилгоо тодорхойлсон	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Хүүхдийн нас сэтгэхүйд тохирсон.	Сурагчдын нас сэтгэхүйд тохиромжгүй	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Толь бичиг, зурагт үзүүлэн ашигласан.	Туршилт хичээл учраас хэрэглэгдэхүүн хангалттай.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Сурагчдын сонирхол татсан видео бичлэг үзүүлсэн	Амьдрал бодит байдал дээр туршилт хийсэн учраас сонирхолтой байсан.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Жигд ойлгомжгүй, дохионы орчуулга дунд.	Ярианы хурд жигд ойлгомжгүй, асуулт тодорхой.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өөрийгөө үнэлэх боломж олгосон.	Өөрийн үнэлгээ ойлгомжтой тодорхой байсан	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Гэрийн даалгавар өгсөн	Туршилт хийх арга хэрэглэгдэхүүн заавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Presentation учраас СБХ ойлгомжтой сонирхолтой, үгийн нөхцөл дагавар залгахыг тодорхой тайлбарлаж өгсөн.	Туршилт хичээл учраас сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлогт тохирсон ойлгомжтой сонирхолтой байлаа.	Нэмэлт тайлбар

Хүн байгаль	Эрүүл мэнд	Хичээлийн нэр
Бодисын төлөв байдал, уусах үзэгдэл	Хувцас түүний үүрэг	Сэдэв
4	8	Анги
Хатуу шингэн биеийн өөрчлөлтийг туршилтаар ойлгуулах зорилготой байв.	Зорилго маш оновчтой тодорхойлсон.	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Агуулга тохиромжтой.	Хүүхдийн нас сэтгэхүүд тохирсон	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон эсэх
Туршилтын багаж хэрэгсэл ашиглав.	Үзүүлэн, слайд цахимаар харуулсан.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Туршилтууд сонирхолтой хүүхдийн сонирхол татахуйц байлаа.	Хувцасны ангиллыг тодорхой харуулсан.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Багшийн ярианы хурд тогтуун ойлгомжтой.	Яриа маш их голлосон байна	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Сурагчдад өөрийгөө үнэлэх боломж байхгүй.	Өөрийн үнэлгээ хийх боломж олгосон.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Хичээлээ тэмдэглээрэй гэсэн даалгавар өгөв.	Даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
СБХ ихэнхдээ туршилтыг сонирхож харна, дохиог зэрэг харах боломжгүй учраас дутуу ойлголт авсан байх.	Дасгал даалгавар бол тайлбарласан байлаа. сонирхолтой байлаа.	Нэмэлт тайлбар

Уран зохиол	Хүн нийгэм	Хичээлийн нэр
Зохиолын сэдэв, утга санаа хам сэдвийн холбоо хамаарлаар далд утгыг тайлбарлах	Монгол төрийн билэгдэл, ардчилсан монгол улс	Сэдэв
11	5	Анги
Асуулгаар тодорхойлсон зорилгоо	Зорилго зорилт тодорхой байсан.	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон.	Сурагчдын нас сэтгэхүйд тохиромжтой бус, тогтоох боломжгүй маш их тоо баримт дурдаж байлаа	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Үзүүлэн ашигласан.	Зурагт үзүүлэн болон видео бичлэг ашигласан.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Үгүй	Сонирхолтой жишээ байгаа боловч яриа маш их байв.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Ярианы хурд дохионы орчуулга ойлгогдохуйц	Ярианы хурд тохиромжтой.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өөрийгөө үнэлэх боломж олгосон.	Үнэлгээ хийх боломж байхгүй.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Далд утгатай жишээ бичих даалгавар өгөв.	Гэрийн даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
СБХ -ийн онцлог нь далд утга, хийсвэр утгыг ойлгоход маш хүндрэлтэй. Яагаад гэвэл харах буюу барих зүйл байхгүй учраас	Сонирхолтой жишээ баримтаар товч тодорхой тайлбарлах хэрэгтэй байв.	Нэмэлт тайлбар

Газарзүй	Үндэсний бичиг	Хичээлийн нэр
Google earth программыг газарзүйн судалгаанд хэрэглэх нь	Дан эгшгээр урт эгшгийг тэмдэглэдэг язгуур үндсийг зөв бичих	Сэдэв
11	11	Анги
Зарим цэсүүдийг судалгаанд ашиглах хэрэглэх.	Хичээлийн зорилго тодорхойгүй.	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон.	Нас сэтгэхүүд тохирсон.	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүүд тохирсон эсэх
Үзүүлэн ашигласан.	Бичмэл үзүүлэнүүд ашигласан.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Сонирхолтой дасгал байсан.	Сонирхолтой жишээ байхгүй.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Ярианы тохиромжгүй хурд	Багшийн ярианы хурд дохионы орчуулга ойлгомжтой.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өөрийгөө үнэлэх тодорхой дасгал даалгавар жишээ байхгүй.	Өөрийгөө үнэлэх боломж байхгүй	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Программаа ашиглаж даалгавар гүйцэтгэх	Толь ашиглах, таамаглал дэвшүүлэх, 10 үг бичих даалгавар өгөв.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Тохиромжтой арга зүй ашигласан сонголын бэрхшээлтэй хүүхэд ойлгоход дөхөм байв. Дохионы орчуулга ойлгомж муутай	Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын онцлог нь харааны хүртэхүйгээр ихэнх мэдээллийг хүртэж хүлээж авдаг тул үндэсний бичиг хичээлийг харж тогтоох цээжлэх замаар сурах боломжтой.	Нэмэлт тайлбар

Математик	Түүх нийгэм	Хичээлийн нэр
Эрэмбийн уламжлал	Түүх судлах арга	Сэдэв
11	11	Анги
Зорилго тодорхой байсан	Зорилго тодорхой	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх
Сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон.	Нас сэтгэхүйд тохирсон	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх
Хэрэглэгдэхүүн оновчтой тодорхой.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой.	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх
Сонирхолтой жишээ дасгалаар баяжуулж заасан	Сонирхолтой жишээ дасгал байсан.	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх
Багшийн ярианы хурд хурдан ойлгомж муутай, дохионы орчуулга ойлгомжтой	Багшийн ярианы хурд жигд ойлгомжтой арга зүй тохиромжтой.	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх
Өөрийн үнэлгээ байхгүй.	Өөрийн үнэлгээ хийх боломж байхгүй.	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх
Багатах дасгал даалгавар өгсөн.	Гэрийн даалгавар өгөөгүй.	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх
Математикийн хичээлийн хувьд хийсвэр ойлголт ихтэй, хүндэвтэр агуулгыг ойлгоход хэцүү. -	Сонирхолтой жишээ дасгалаар баяжуулж дохионы орчуулгыг маш тодорхой ойлгомжтой заавал түүхийн хичээлийг жирийн хүүхдийн хэмжээнд ойлгох боломжтой.	Нэмэлт тайлбар

Сэдэв	Хичээлийн зорилго тодорхойлсон байдал		Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх		Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх		Хичээлд сонирхолтой жишээ байгаа эсэх		Багшийн ярианы хурд заах арга тохиромжтой эсэх		Сурагчдад өөрийгөө үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх		Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх		Нэмэлт тайлбар	
	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй		
Хичээлийн сэдэв ойлгомжтой тодорхой, агуулгад нийцсэн	22	4	22	4	24	2	23	3	9	17	17	9	24	2	Нэмэлт тайлбарыг, хичээлийг сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд хэр хүртээмжтэй ойлгомжтой байсан талаас нь авч үзэхэд: дохионы ярианы хурд тохиромжгүй хурдан, зарим дохио ойлгомжгүй, арга зүй дутмаг, шинэ үгийн утга тайлбарлах асуудал учир дутагдалтай гэж тэмдэглэсэн.	
		15,3%		15,3%		7,6%		11,5%		65,4%		34,6%		7,6%		

Нийт 26 цагийн ТВ хичээлийг нэг бүрчлэн үзэж дүн шинжилгээ хийж үзэв. Үүнээс:

- Бага ангийн хичээл 11 цаг
- Дунд ангийн хичээл 10 цаг
- Ахлах ангийн хичээл 5 цагийн хичээл хамарсан.

Эдгээрийг нэгтгэн дүгнэж үзвэл ямар ч багш хичээлийн сэдэв зорилго зорилтоо сайн тодорхойлдог нь харагдаж байна. хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон, хэрэглэгдэхүүнээ оновчтой сонгодог, хичээлээ сонирхолтой жишээ баримтаар баяжуулж заадаг гэсэн дүгнэлт хийсэн. Багшийн ярианы хурд хугацаанаасаа хамаарч хурдан, мөн хугацаанаас хамааралтай сурагчдад өөрийгөө үнэлэх боломж бага олгосон, гэрийн даалгаврыг сайн өгдөг гэсэн дүгнэлт хийж байна.

2.2 Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдаас авсан судалгааны үр дүн

Телевизийн хичээлийн хүртээмжийн талаар сонсголын бэрхшээлтэй дунд, ахлах ангийн сурагчдаас авсан судалгаа

Хүснэгт 4.

Сургуулийн нэр			29-р сургууль																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Анги			10	16	эм		+					+																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																

Хүснэгт 4. /үргэлжлэл/

0	7	1	Хичээл заахад ашиглагдаж буй хэрэглэгдэхүүн нь ойлгомжтой байна уу?			Багш нар тантай холбогдож зөвлөгөө өгч байна уу?			ТВ хичээлийг ойлгоход зааж буй багшийн арга танд нөлөөлж байна уу?			ТВ хичээлийг багш сонирхол татахуйц технологийн дэвшил ашиглан зааж чадаж байна уу?			ТВ хичээл хийхэд таны хичээл зүтгэл маш чухал гэдэгтээ санал нийлж байна уу?		Багш сурагчдаар бие даан бүтээлч үйлийг дэмжсэн хичээл зааж байна уу?			ТВ хичээл хийхэд таны бие даах чадвар хэр нэмэгдэж байна вэ?			ТВ хичээл хэр үр дүнтэй байна вэ?			4	6	5	3
			Ихэнхдээ	Заримдаа	Огт үгүй	Ихэнхдээ	Заримдаа	Огт үгүй	Ихэнхдээ	Заримдаа	Огт үгүй	Тийм	Үгүй	Ихэнхдээ	Заримдаа	Огт үгүй	Хангалттай	Дунд зэрэг	Хангалтгүй	Сайн	Дунд	Муу	ТВ хичээл хийхийн давуу тал юу байна вэ?	ТВ хичээл хийхэд гарч буй бэрхшээл юу байна вэ?					
	+			+		+				+			+		+			+		+		+	X	O	M	-			
	+				+			+			+			+			+		+			X	O	-	-				
	+				+		+			+			+		+		+			+		-	O	M	M				
		+		+				+		+		+		+			+			+		X	-	M	M				
	+				+		+			+		+		+			+			+		-	-	M	-				
	+			+			+			+		+		+		+		+		+		-	O	-	-				
	+				+		+			+		+		+			+			+		X	O	-	-				
	+		+					+		+		+		+			+	+		+		-	O	M	M				

29-р сургууль										Сургуулийн н	
										Анги	
										Нас	
										Хүйс	
										ТВ хичээлийг хуваарийн дагуу үзэж байна уу?	
										ТВ хичээл үзэхгүй байгаа шалтгаанаа дараахаас сонгоно уу?	
										ТВ хичээлийг давтан үзэж чадаж байна уу?	
										ТВ хичээл үзэхэд хэн илүү тусалж байна вэ?	
										ТВ хичээлийг тэмдэглэж авч чадаж байна уу?	
										ТВ хичээлийг багш нар сонирхолтой зааж байна уу?	
										ТВ хичээлийн гэрийн даалгаварыг хийж амжиж байна уу?	
										Ангийн багш тантай хэрхэн холбогдож чадаж байна вэ?	
										Байнга	
										Заримдаа	+
										Үгүй	
										Зураглгүй	
										Сүлжээ интернетгүй	
										Завгүй	
										Мартдаг	
										Сонирхолгүй	
										Хичээл давхцдаг	
										Бусад	+
										ТВ ухраах	
										Гар утас	
										Компьютер	
										www.econtent.edu.mn	
										Үгүй	+
										Аав	
										Ээж	+
										Ах	
										Эгч	
										Бусад	+
										Тийм	
										Үгүй	+
										Тийм	+
										Үгүй	
										Тийм	
										Заримдаа	+
										Үгүй	+
										Утсаар ярих	
										Гар утсаар мессэж бичих	+
										Онлайннар	
										Холбогддоггүй	
Бүгд										2	5
										1	0
										1	0
										0	0
										3	0
										4	0
										0	0
										2	0
										6	0
										1	4
										1	0
										2	0
										8	0
										0	8
										0	5
										3	0
										0	5
										2	1

Хүснэгт 5. /үргэлжлэл/

0	6	2	Ихэнхдээ			Ихэнхдээ			0	6	2	ТВ хичээл хийхэд таны хичээл зүтгэл маш чухал гэдэгтээ санал нийлж байна уу?		0	1	7	ТВ хичээл хийхэд таны бие даах чадвар хэр нэмэгдэж байна вэ?			ТВ хичээл хэр үр дүнтэй байна вэ?			5	6	4	5										
			Заримдаа	Огт үгүй	Ихэнхдээ	Заримдаа	Огт үгүй	Тийм				Үгүй	Ихэнхдээ				Заримдаа	Огт үгүй	Хангалттай	Дунд зэрэг	Хангалтгүй	Сайн					Дунд	Муу								
																													+	+	+	+	+	+	+	+
					+																															

Х - ТВ хичээлд давуу тал байгаагүй.

О – ойлгомжгүй

М – мэдэхгүй гэж тэмдэглэсэн.

Зураг 5.

35

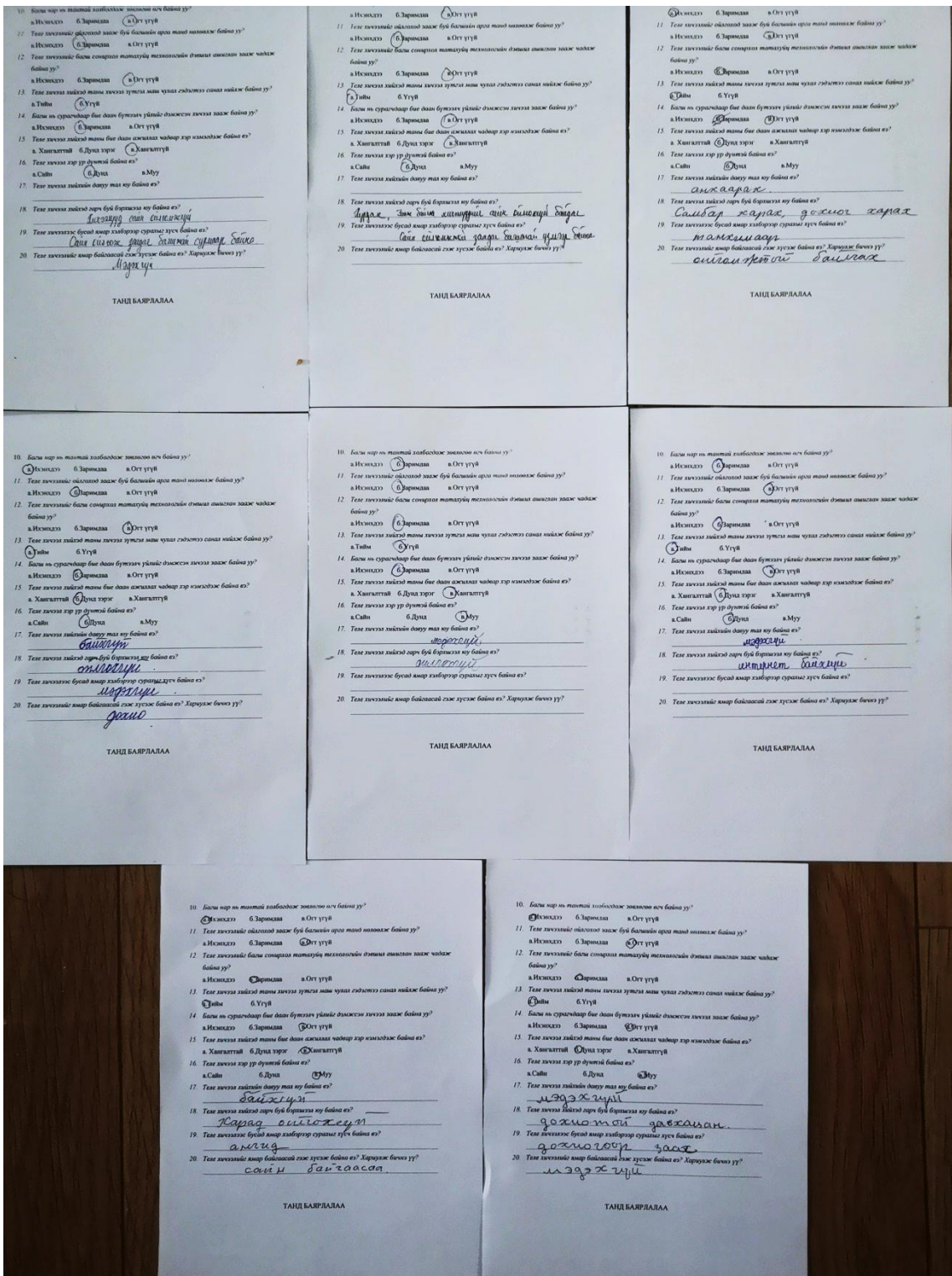
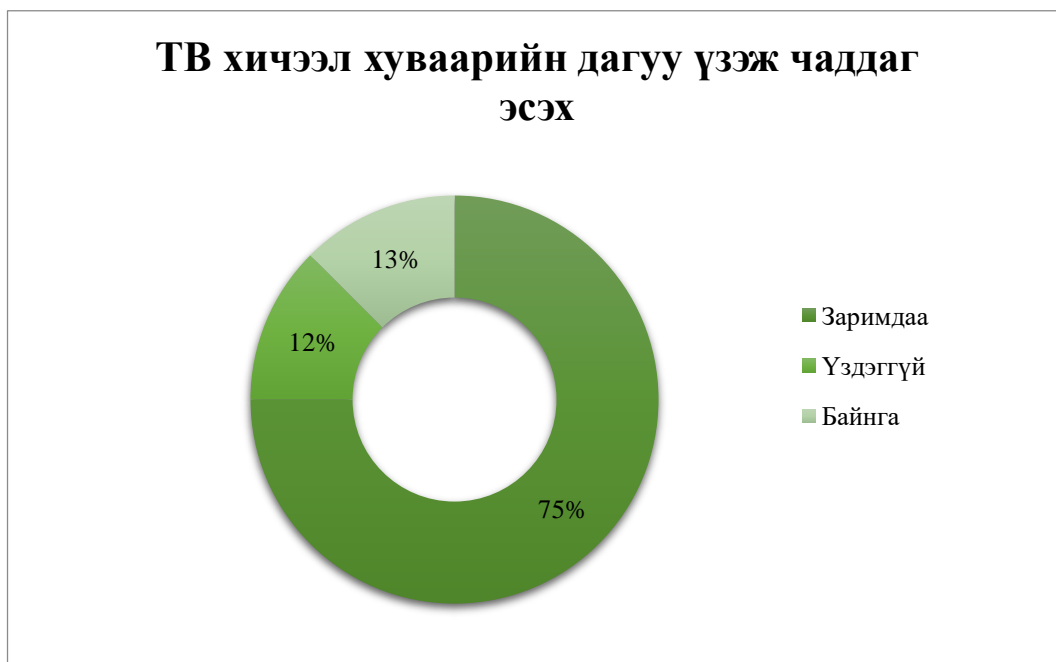
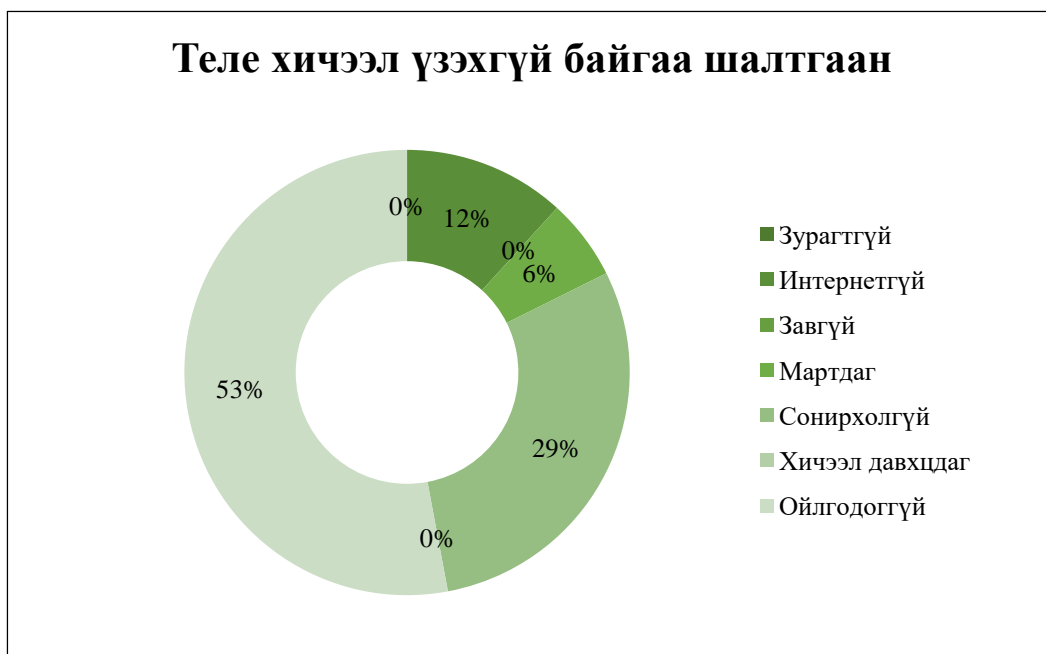


График 1.



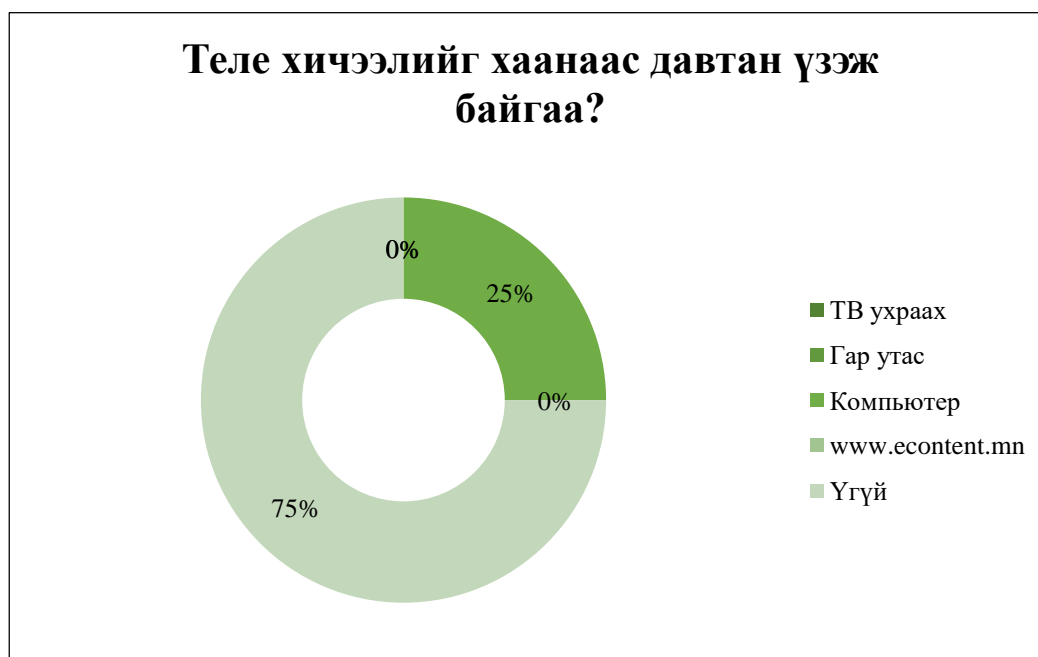
Теле хичээлийг гарах хуваарийн дагуу өдөр бүр үздэг эсэхэд 75% нь заримдаа үздэг гэж хариулсан байна. Иймд сурагчид теле хичээлийг яагаад үзэх боломжгүй байгааг судлах шаардлагатайг харуулж байна.

График 2.



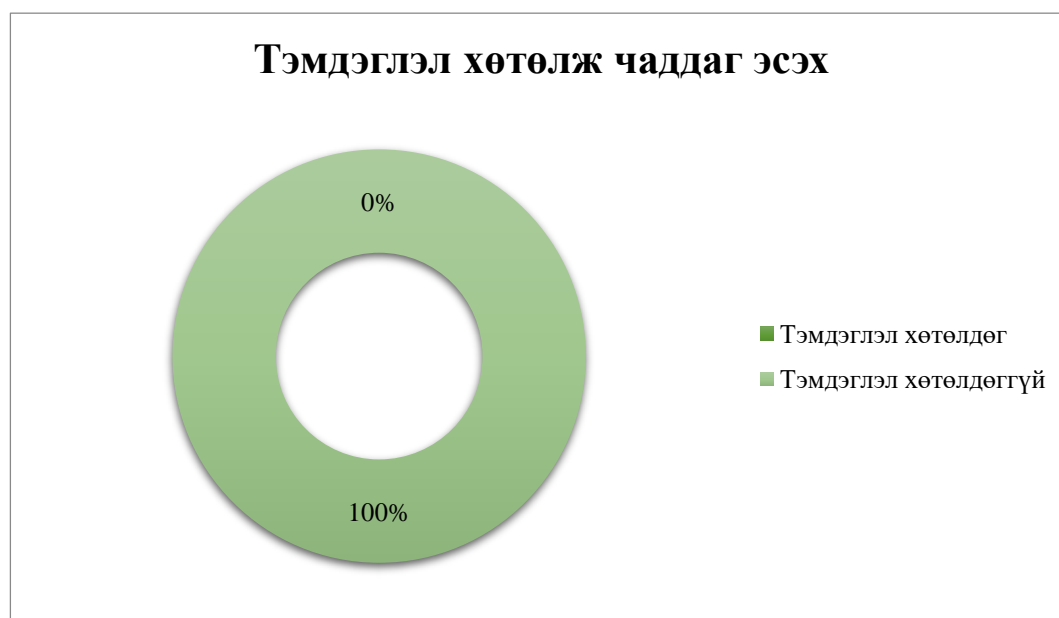
Теле хичээл үзэхгүй байгаа шалтгаан нь сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд ойлгохгүй байна гэсэн хариулт 53%-ийг эзэлж байна.

График 3.



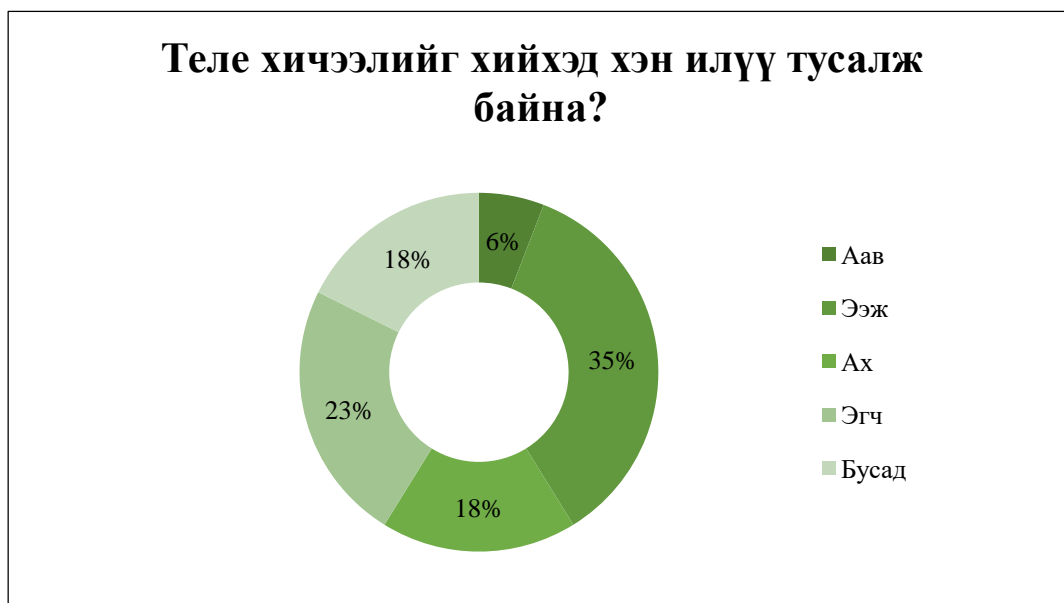
Теле хичээлийг 75 % нь давтан үзэхгүй байна гэж хариулсан байна.

График 4.



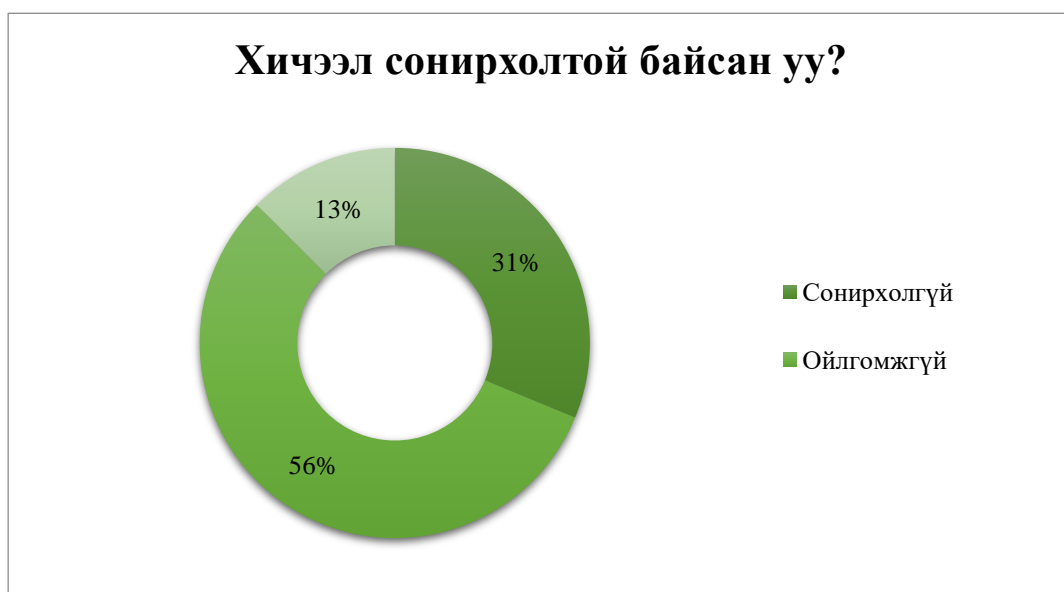
Теле хичээлийг тэмдэглэж авч чадаж байгаа эсэх гэсэн асуулгад 100% тэмдэглэж чадахгүй байна гэж хариулсан нь хугацаатай холбоотой байсан гэж үзэж байна.

График 5



Теле хичээл үзэхэд хэн илүү тусалж байна вэ? гэсэн асуулгад хамгийн их буюу 35% нь ээж гэж хариулсан.

График 6.



Теле хичээлийг багш нар сонирхолтой зааж байна уу? Энэ асуулгад 56% ойлгомжгүй гэж хариулсан нь дохионы орчуулга, мэдэхгүй шинэ үг олон байсан шалтгаантай.

График 7.



Теле хичээлийн гэрийн даалгаврыг хийж амжиж байна уу? Энэ асуулгад харьцангуй өндөр хувь буюу 56% нь тийм гэсэн хариулт өгсөн.

График 8.



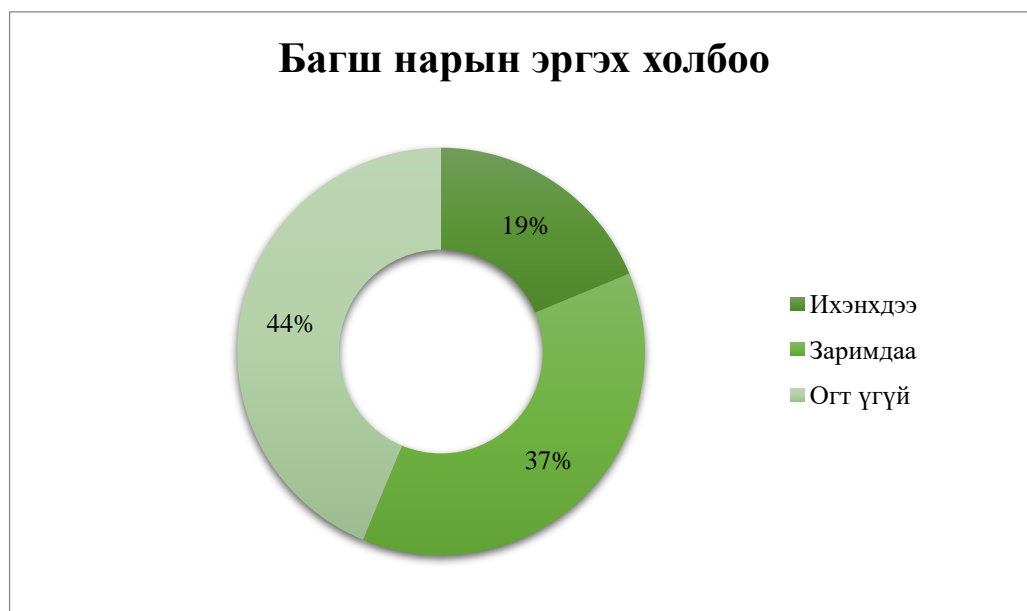
Ангийн багш нь тантай хэрхэн холбогдож байгаа эсэх асуулгад онлайнаар болон холбогддоггүй гэсэн хариулт ойролцоо үзүүлэлттэй байна.

График 9.



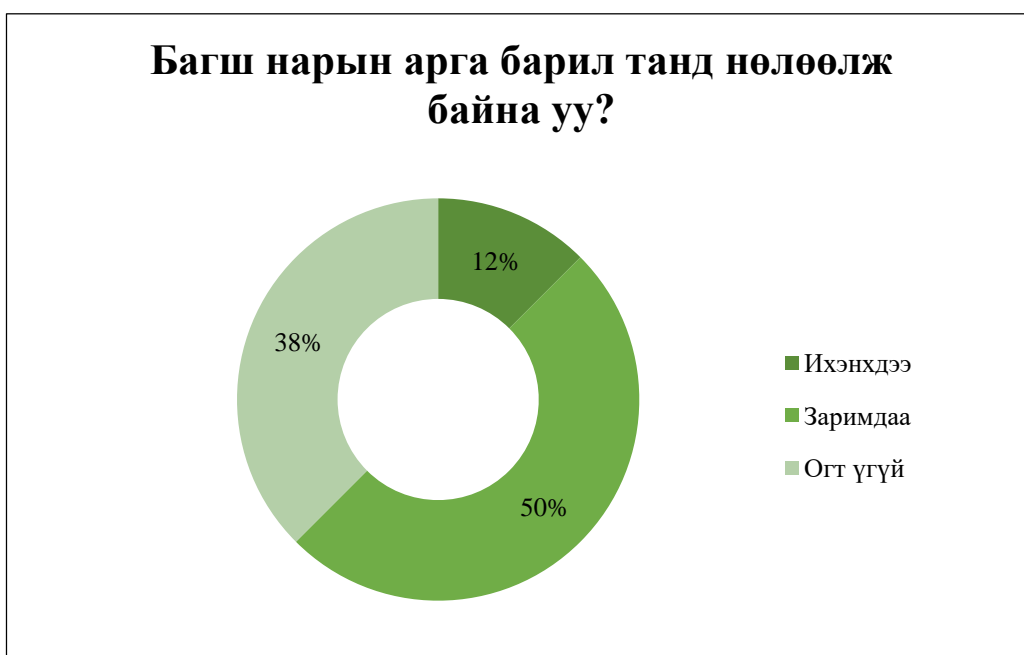
Хичээл заахад ашиглагдаж буй хэрэглэгдэхүүн нь ойлгомжтой, оновчтой байгааг хамгийн өндөр хувь буюу 81% нь ихэнхдээ гэдэг хариулт сонгосон.

График 10.



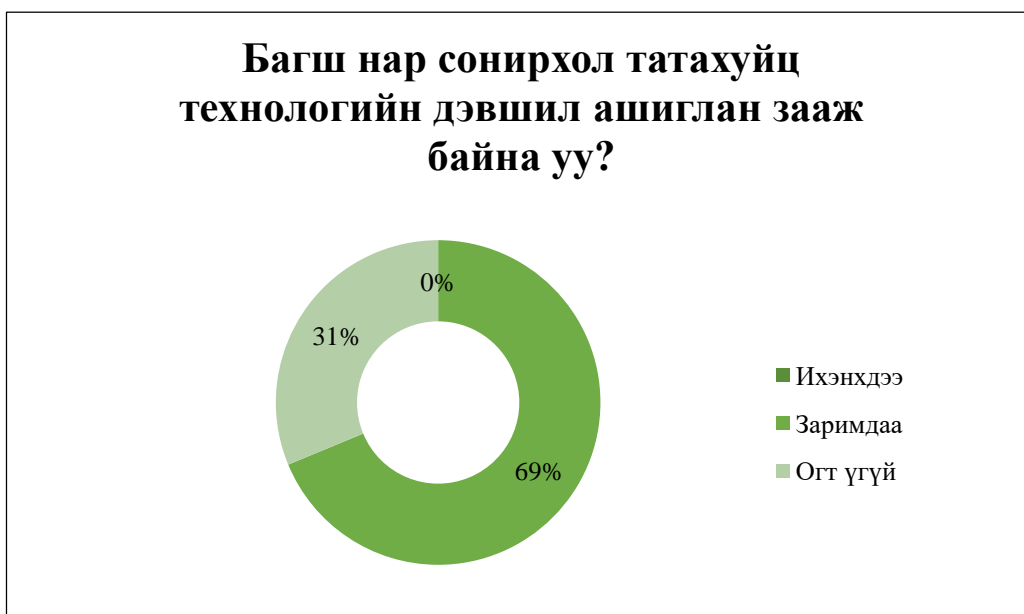
Багш нар тантай холбогдож зөвлөгөө өгч байна уу? гэсэн асуулгад 37% заримдаа, 44% үгүй гэж хариулсан байна. Энэ нь СБХ –ийн хувьд багш, бусад харилцагчтай онлайн харилцвал илүү үр дүнтэй байдагтай холбоотой байсан

График 11.



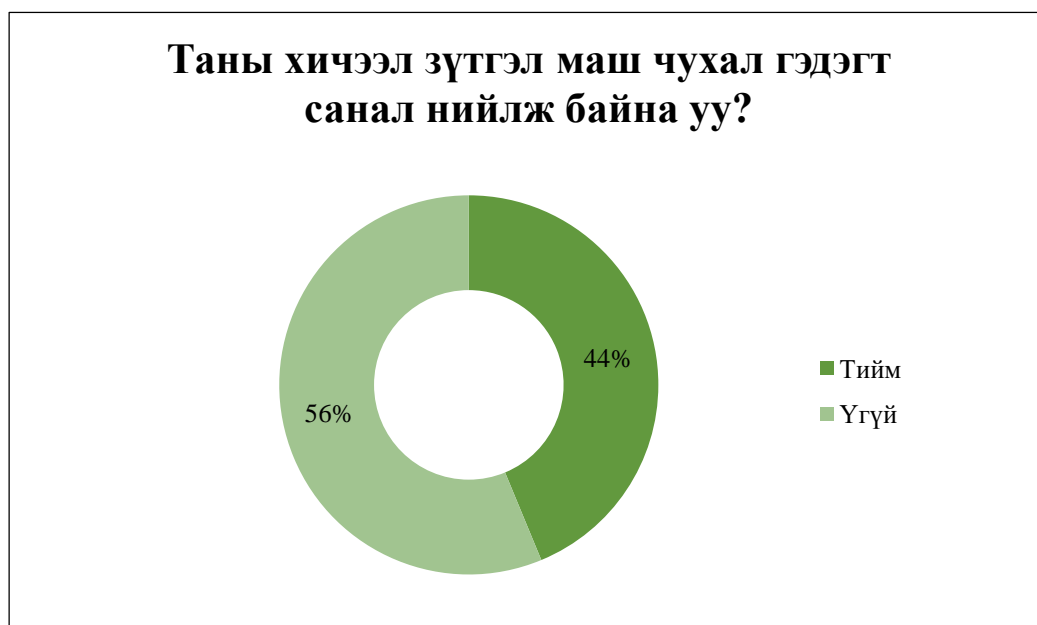
ТВ хичээлийг ойлгоход багш нарын арга барил хэр нөлөөлсөн тухай асуулгад 50% заримдаа, 38% үгүй гэж хариулсан.

График 12.



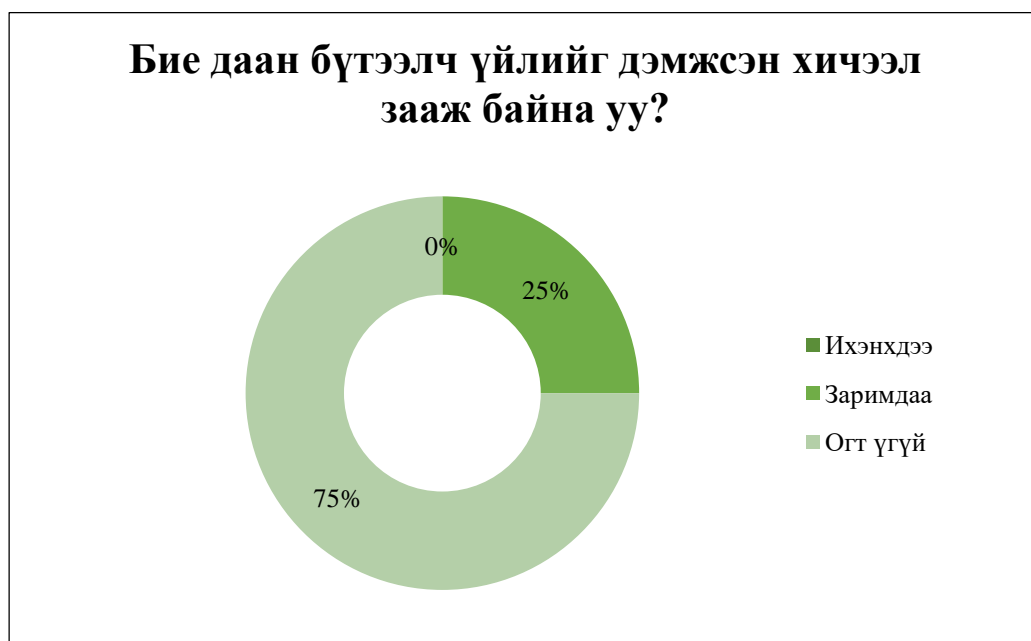
ТВ хичээлийг багш нар сонирхол татахуйц технологийн дэвшил ашиглан заадаг эсэхэд 69% нь заримдаа 31% нь үгүй гэж хариулсан байна.

График 13.



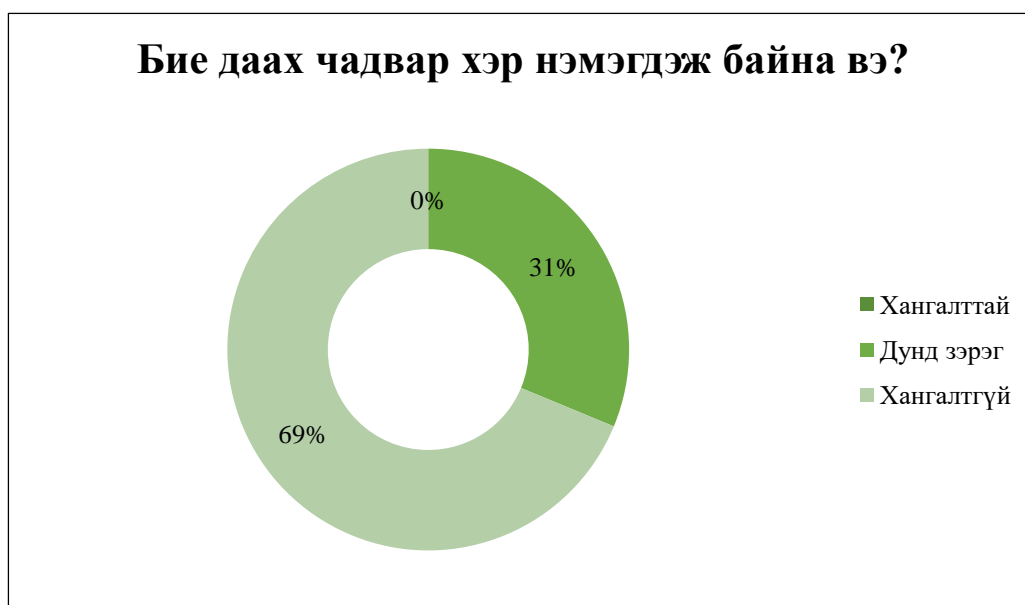
Теле хичээл хийхэд таны хичээл зүтгэл маш чухал гэдэгт санал нийлж байна уу? гэсэн асуулгад тийм гэж 44%, үгүй гэж 56% хариулсан нь ойролцоо үзүүлэлт харагдаж байна.

График 14.



Багш нар сурагчдаар бие даан бүтээлч үйлийг дэмжсэн хичээл зааж байгаа эсэхийг 75% буюу ихэнх хувь нь үгүй гэж хариулсан нь хичээлийн үргэлжлэх хугацаатай холбоотой болов уу?

График 15.



Теле хичээл хийхэд таны бие даах чадвар нэмэгдэхгүй байна гэж 69% хариулсан нь сурагчдын идэвх оролцоо сул байгаагийн жишээ юм .

График 16.



Теле хичээл хэр үр дүнтэй байсан эсэхийг дунд буюу муу гэсэн хариултыг 50:50 хувьтай өгсөн байна.

Асуулт 17. Теле хичээл хийхийн давуу тал юу байна вэ?

Давуу тал байгаагүй, ойлгомжгүй байсан – 12

Мэдэхгүй – 12

Асуулт 18. Теле хичээл хийхэд гарч буй бэрхшээл юу байна вэ?

Ойлгомжгүй байсан – 12

Хариулаагүй - 4

Асуулт 19. Теле хичээлээс бусад ямар хэлбэрээр сурахыг хүсч байна вэ?

Мэдэхгүй – 9

Хариулаагүй - 7

Асуулт 20. Теле хичээлийг ямар байгаасай гэж хүсч байна вэ?

Мэдэхгүй – 8

Хариулаагүй - 8

Сонсголын бэрхшээлтэй ахлах, дунд ангийн нийт 16 сурагчаас түүврийн аргаар уг судалгааг авсан ба судалгаанд:

- 12 ангийн 2 сурагч
- 10 ангийн 6 сурагч
- 9 ангийн 5 сурагч
- 8 ангийн 2 сурагч хамрагдав.

2.3 Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчдад цахим хичээл заах арга зүй зөвлөмж / загвар хичээл /

Хүнд ба хүндэвтэр үг хэллэг харьцангуй цөөн хэрэглэгдэх бага боловсролын хичээлүүд тухайлбал иргэний ёс зүйн боловсрол, хүн нийгэм, хүн байгаль, дүрслэх урлаг, биеийн тамир, технологи, эрүүл мэнд гэх мэт хичээлүүдийн дохионы орчуулгад асуудал байхгүй, хүүхдэд ойлгомжтой байсан гэж үзэж байна.

Зарим багш нарын ярианы хурдаас хамаарч дохионы орчуулга хүүхдэд хүрэх, ойлгогдох байдал нь янз бүр байсан гэж хэлж болно.

Дунд ахлах ангийн химийн хичээл хамгийн муу, дохио дутуу, ихэнхи үгийг дактиль буюу хурууны үсгээр илэрхийлсэн нь ойлгомжгүй байсан.

Бүх шинжлэх ухааны нэр томъёог хурууны үсэг ашиглаж илэрхийлж байгаа нь хүүхэд гүйцэж харахад бэрхшээлтэй цаг хугацаа их шаардсан, ЕБС-ийн багшийн яриатай нийлж дохиод хүндрэл учирч байгаа нь харагдаж байсан.

Мөн теле хичээлийн сургалтын нэг цагийн хугацаа 20 мин байсан нь агуулгыг гүйцэт ойлгох, гүн бат мэдлэг олж авах боломж тааруу байсан.

Иймд хими, физик, математик гэх мэт хичээлийн шинжлэх ухааны хүнд үг хэллэгийг судалгаа хийж, дохиожуулах шаардлагатай.

Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай тэр дундаа хараа, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн бэрхшээлийнх нь онцлогт тохирсон тусгай орчинд, тусгай арга зүй, технологи, хэрэглэгдэхүүн ашиглан сургалт явуулах нь илүү үр дүнтэй гэдгийг нотлохыг зорилоо (хурууны үсэг, дохионы хэл, брайль үсэг, тохиромжит хэрэглэгдэхүүн).

Сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчдад дан ганц дохионы хэлээр сургалтын үйл явц, агуулгыг бүрэн дүүрэн ойлгуулна гэдэг учир дутагдалтай. Тусгай сурган хүмүүжүүлэх ухааны сургалтын маш олон аргыг хэрэглэж сургалт явуулдаг. Үүнд дагуулан дуурайлгах, биет бодитоор үзүүлэх, жүжигчилж тоглох, дүрд хувирах, цуврал зургийн арга, нээлттэй, хаалттай зургийн арга, асуултын аргыг голлон хэрэглэж сургалтыг амжилттай зохион байгуулж байна.

Эцэст нь дүгнэж хэлэхэд:

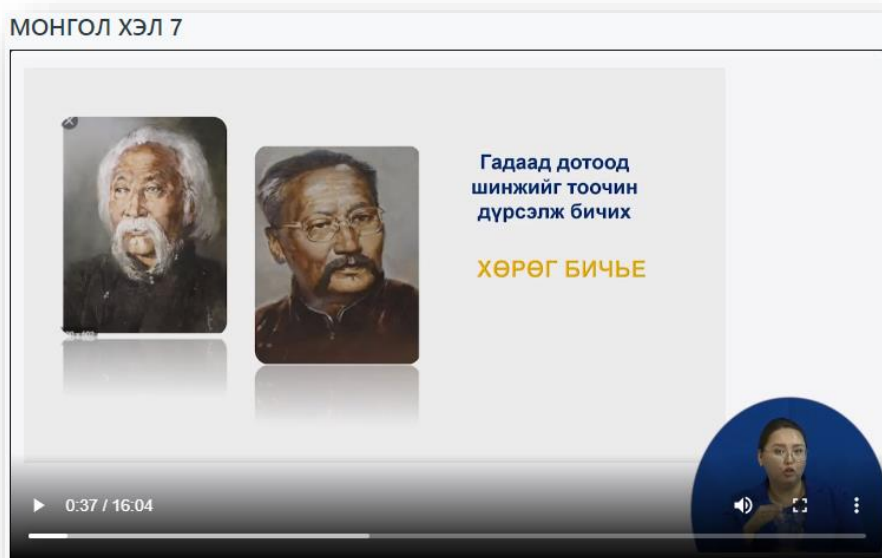
Сонсголын бэрхшээлтэй суралцагчид:

1. Теле хичээлээр ЕБС-ийн багшийн зааж байгаа хичээлийн хэрэглэгдэхүүнийг, тайлбарлаж байгаа үйл явцыг харах,

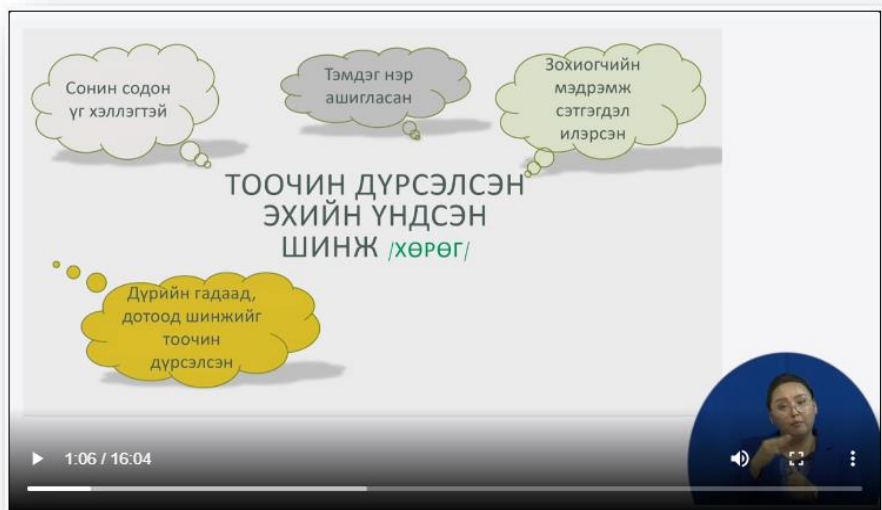
2. Дохионы орчуулагч багшийн орчуулгыг харах 2 үйл явцыг нэг зэрэг хийх шаардлага тулгарсан. Иймээс хоёр багшийн дунд аль мэдээллийг харах гэх бэрхшээл үүссэн. Асуудлын гол нь сонсголын бэрхшээлтэй суралцагч мэдээллийн 90 гаруй хувийг харааны хүртэхүйгээр хүртэж хүлээн авдаг учраас эдгээр сурагчдын хувьд яагаад ч хоёр үйл явцыг нэг дор ярьж ойлгуулах боломжгүй гэдэг дүгнэлт хийж байна.

www.econtent.edu.mn хаягаар орж теле хичээлүүдтэй танилцаж жишээ болгон 7-р ангийн монгол хэлний хичээлийн хэсгүүдийг дараах зурагт харуулав (9).

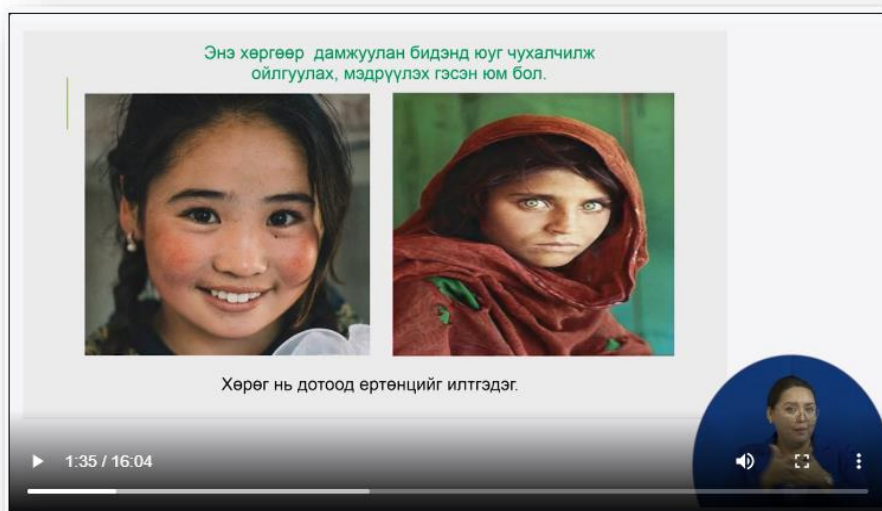
Зураг 6.



Зураг 7.



Зураг 8.



Зураг 9.

Сэдвийн хүрээнд судалгаа хийж, баримт мэдээлэл цуглуулъя

Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хүмүүсийн санал бодлоос асуудлыг олж харах ("Хүүхдүүд ном уншихаа байжээ." гэдэг асуудлыг хүмүүс ихэд ярьж байна гэх мэт)

Энэ сэдвийн талаар ямар, ямар хүмүүс илүү их амжилттай байгааг мэдэх, тэдэнтэй уулзах, хэн нэгийг сонгож хөрөг бичих

Хүнээ сонгож

Баримт, мэдээлэл цуглуулах

Тухайн хүнтэйгээ уулзаж судлах

Баримт мэдээллүүдийг цэгцлэх

5:36 / 16:04

Зураг 10.

Гадаад дотоод шинжийг тоочин дүрсэлж бичье

Ямар асуудлын тухай бичих вэ?

Үүний талаар хэн, хэн илүү чухлыг хэлэх бол?

Тэдний хэнтэй нь уулзаж энэ тухай бичих вэ?

Уншигчдад сонирхолтой болгохын тулд сонин содон дүрслэл, шинэ мэдээллийг яаж оруулах вэ?

Энэ хүний тухай яаж бичих вэ? (дур төрх, зан ааш, ажил үйл, амжилт бүтээл)

Бусад хүнээс юуг тодруулах, ямар мэдээ, баримт цуглуулах вэ?

Ямар бүтэц, дараалалтай бичих вэ?

3:30 / 16:04

Зураг 11.

Бичсэнээ шалгаарай

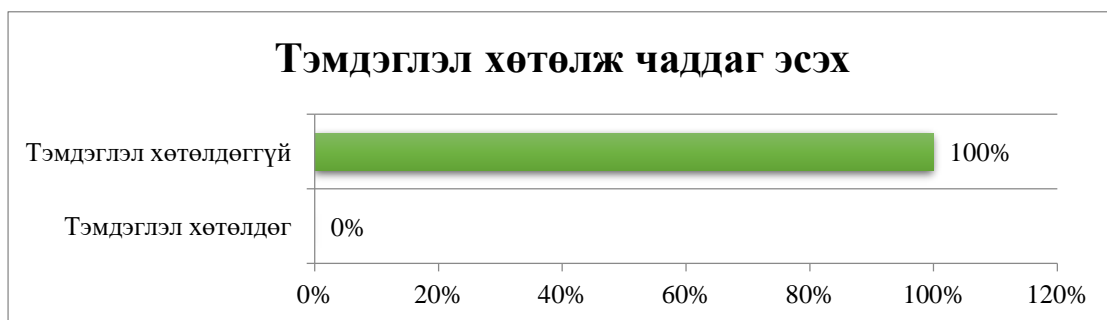
Шалгуур	Үнэлгээ
Бүтцийн хэсгүүд бүрэн үү?	
Хөрөгт гадаад дотоод онцлог шинжийг сэтгэлд буутал тоочин дүрсэлж бичсэн үү?	
Сонин содон үг хэллэг, тэмдэг нэр оновчтой ашиглаж чадсан уу?	
Дүрийн талаар мэдрэмж сэтгэгдлээ илэрхийлж чадсан уу?	
Найруулгын болоод зөв бичих дүрмийн алдаагаа хянасан уу?	

15:03 / 16:04

Дүгнэлт

Теле хичээлийн дохионы орчуулга хийсэн багш нараас, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдэд, нэг хичээлийн цагийг 20 минутаар тооцож авсан судалгаагаар нийт 2134 цагийн хичээл орчуулагдаж хүрсэн. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн 29-р тусгай сургууль нийт 320 гаруй суралцагчтай. Эдгээрийн 70 орчим хувь нь хөдөө орон нутгийн болон алслагдсан дүүргийн суралцагчид байдаг. Иймээс эдгээр суралцагчдад теле хичээл олон шалтгааны улмаас учир дутагдалтай хүртээмжгүй байсан. Дипломын ажилд хийсэн судалгааны үр дүнд дараах дүгнэлтүүдийг хийсэн. Үүнд:

Мөн бага боловсролын агуулгад хүнд ба хүндэвтэр үг харьцангуй цөөхөн хэрэглэгддэг учраас дохионы орчуулгад хүндрэлтэй асуудал бага байсан гэж хэлж болно. Ахлах дунд ангийн газарзүй, биологи, хими, физик, математик гэх мэт шинжлэх ухааны хүнд нэр томьёо шаарддаг агуулгыг дохиод орчуулагч багшид маш хүндрэлтэй, ЕБС-ийн багшийн зааж байгаа агуулгад баригдаж байсан учраас нэмэлт тайлбар хийх, шинэ үгийн утга таниулах боломжгүй байв.



Теле хичээлд хийсэн дүн шинжилгээний багшийн ярианы хурд тохиромжтой байсан эсэх, сурагчдаас авсан судалгааны теле хичээлийн тэмдэглэл хөтөлж чаддаг эсэх гэсэн асуулгын нийцлийг авч үзэхэд:

- ✓ Тэмдэглэл хөтөлж чадаагүй гэж 100% хариулсан бол
- ✓ Багшийн ярианы буюу дохионы хурд, хурдан ойлгомжгүй гэж 65,4% нь хариулсан байна. Иймээс ярианы хурд, хурдан ойлгомжгүй, үгийг хурууны үсгээр илэрхийлж байснаас, хичээлийг тэмдэглэж авч чадаагүй гэж 100% буюу хамгийн үр дүнгүй байсан хариултыг өгсөн байна.

Шинжлэх ухааны нэр томъёо, хийсвэрлэж ойлгодог хүнд үгийг судлагдахуун тус бүрээр судалгаа гаргаж нэн түрүүнд дохиожуулах шаардлагатай гэдэг дүгнэлт хийж байна.

Мөн тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдад, тухайн сургуулийн хөтөлбөр агуулгад нийцүүлэн тусгай орчинд, тусгай арга зүй, методик хэрэглэгдэхүүн ашиглаж / **хурууны үсэг, дохионы хэл, брайль үсэг гэх мэт**/ теле хичээлийг дохионы чадварлаг багш нараар нь заалгаж хүргэх шаардлагатай.

Теле хичээлд судалгаа хийх явцад сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн теле хичээлийг илүү үр дүнтэй, чанар хүртээмжтэй болгоход хичээлүүдийг мэдээллийн технологи, хөдөлгөөнт, видео бичлэг, контентуудыг түлхүү ашиглах шаардлагатай байна.

Сонсголын бэрхшээлтэй 12а ангийн сурагч У –ийн ээж А:

“ Теле хичээлийг зохион байгуулсан нь сайн хэрэг боловч, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд учир дутагдалтай байсан. Ихэнх тохиолдолд хичээлээ ойлгохгүй байна гэж байсан. Мөн зарим хичээл дохионы орчуулгагүй байсан.”

29-р тусгай сургуулийн багш Ц:

“Бага ангийн теле хичээл ойлгомжтой, дохионы хурд тохиромжтой, хэрэглэгдэхүүн оновчтой, зарим үед тусгай сурган хүмүүжүүлэх ухааны арга зүй ашиглаж байгаа нь дэвшилттэй байсан. Ахлах, дунд ангийн хими, физик, математик, биологи гэх мэт хичээлүүд дохионы орчуулга дутуу, зарим тохиолдолд үгийг хурууны үсгээр илэрхийлсэн нь хүүхэд ойлгоход хүндрэлтэй байсан.”

7а ангийн сурагч А –ийн аав Т

“ Тусгай сургууль өөрийн орчиндоо, хөтөлбөрийнхөө хүрээнд багш нар нь теле хичээлийг заасан бол үр дүнтэй байх байлаа. Мөн тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдэд хичээл зааж байгаа багш нарынх арга зүй, ур чадвар харагдах байсан. Гэтэл зөвхөн дохионы орчуулгаар хүүхэд хичээлээ ойлгоно гэдэг хүндрэлтэй. Лекц сонсож байгаатай ижил санагдсан.”

НОМЗҮЙ

1. МУБИС, Японы Нагоя их сургуулийн хамтарсан төслийн баг. *Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллах арга* зүй. 2016.
2. Монгол улсын боловсролын тухай хууль. Улаанбаатар : с.н., 2002.
3. Гэрэлтуяа.Б (БШУЯ-ны Тусгай хэрэгцээт боловсролын мэргэжилтэн). *Багийн хөгжил, цаг үе үйл явдал*. [Ярилцлага.] Зууны мэдээ сонин. Улаанбаатар : Зууны мэдээ сонин, 2020 оны 09 10.
4. Хаяаши Кензо., Торигое Такаши., Ишизура Кенжи, Такано Миюки. *Тусгай хэрэгцээт боловсрол*. Улаанбаатар : с.н., 2016.
5. Одгэрэл.Д., Намираа.Б., Шинкава.М. *Тэгш хамруулах боловсрол*. Улаанбаатар : с.н., 2016.
6. Ням-Очир.Т. (БШУЯ-ны Бага дунд боловсролын газрын дарга) *Боловсролын салбарын хөрөнгө оруулалт буурвал сургалтын чанарт нөлөөлнө*. [Ярилцлага.] www.eguur.mn. 2020 оны.
7. Мягмар.О. *Сэтгэл судлал*. Улаанбаатар : с.н., 2014.
8. Батдэлгэр. Ж.,Эрдэнэчулуун.Д., Туяа.Б., Оюунцэцэг.Б. *Хүний хөгжлийн сэтгэл судлал*. Улаанбаатар : Сурах бичиг, 2016.
9. Боловсрол, шинжлэх ухааны яам. [Холбогдсон] 2020 оны. www.econtent.edu.mn.
10. Батхүү.Д. *Хүүхдийн хэл яриаг засан сайжруулах арга* зүй. Улаанбаатар : с.н., 2004.
11. Эрдэнэ-Очир.Г. *Хүнээр хүн хийх монгол ухааны сурвалж*. Улаанбаатар : с.н., 1991.
12. Мягмар.О. *Хүүхдээ хайрлан харилцах нь*. Улаанбаатар : с.н., 2007.
13. Сайнбуян.Б., Золзаяа.Д., Сарантуяа.М (29-р сургуулийн багш). *Монгол хэл хялбар сурах арга* зүй. Улаанбаатар : с.н., 2018.
14. Доржпүрэв.Д., Мөнхтуяа.Г (29-р сургуулийн согог зүйч багш). *Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийг зөв бичигт сургах арга* зүй. Улаанбаатар : с.н., 2019.
15. Түвшинчимэг.Б (Нийслэлийн 67-р сургуулийн сургалтын менежер). *Тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэд энгийн сургуульд суралцаж байгаа өнөөгийн байдал*. Улаанбаатар, 2020 оны.

ТЕЛЕ ХИЧЭЭЛИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙН ТАЛААРХ СУДАЛГАА

Зорилго: Сурагчдын теле хичээл үзэж буй нөхцөл байдал, бололцоо, бэрхшээл, хичээлийн агуулга, теле хичээлийн хүртээмжийн талаар судлах.

Зөвлөмж: Та асуулгыг сайн бодож, яаралгүйгээр үнэн зөв бөглөнө үү?

А. Ерөнхий мэдээлэл

Сургуулийн нэр:

Анги: ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐ 11 ☐ 12

Нас: ☐ 6-14 ☐ 15-18

Хүйс: ☐ эр ☐ эм

Б. Теле хичээлийн хүртээмж

1. *Теле хичээлийг гарах хуваарийн дагуу өдөр бүр үзэж байна уу?*
а. Байнга үздэг б. Заримдаа үздэг в. Огт үгүй
2. *Теле хичээл үзэхгүй байгаа шалтгаанаа дараахаас сонгоно уу?*
а. Зурагтгүй б. Сүлжээ, интернет байхгүй в. Завгүй байдаг г. Мартдаг д. Сонирхолгүй
е. Ах, дүү нарын хичээл давхцдаг ж. Бусад
3. *Теле хичээлийг хаанаас давтан үзэж чадаж байна вэ?*
а. Тв ухраах б. Гар утас в. Компьютер г. www.econtent.edu.mn д. Үгүй
4. *Теле хичээл үзэхэд хэн илүү туслаж байна вэ?*
а. Ээж б. Аав в. Ах г. Эгч д. Бусад
5. *Теле хичээлийг тэмдэглэж авч чадаж байна уу?*
а. Тийм б. Үгүй
6. *Теле хичээлийг багш нар сонирхолтой зааж байна уу ?*
а. Тийм б. Үгүй
7. *Теле хичээлийн гэрийн даалгаврыг тогтмол хийж амжиж байна уу?*
а. Тийм б. Заримдаа в. Үгүй
8. *Ангийн багш нь тантай хэрхэн холбогдож байна вэ?*
а. Утсаар ярих б. Гар утсаар мессеж бичих в. Онлайнаар г. Холбогддоггүй
9. *Хичээл заахад ашиглагдаж буй хэрэглэгдэхүүн нь ойлгомжтой байна уу?*
а. Ихэнхдээ б. Заримдаа в. Огт үгүй
10. *Багш нар нь тантай холбогдож зөвлөгөө өгч байна уу?*
а. Ихэнхдээ б. Заримдаа в. Огт үгүй
11. *Теле хичээлийг ойлгоход зааж буй багшийн арга танд нөлөөлж байна уу?*
а. Ихэнхдээ б. Заримдаа в. Огт үгүй
12. *Теле хичээлийг багш сонирхол татахуйц технологийн дэвшил ашиглан зааж чадаж байна уу?*
а. Ихэнхдээ б. Заримдаа в. Огт үгүй
13. *Теле хичээл хийхэд таны хичээл зүтгэл маш чухал гэдэгтээ санал нийлж байна уу?*
а. Тийм б. Үгүй
14. *Багш нь сурагчдаар бие даан бүтээлч үйлийг дэмжсэн хичээл зааж байна уу?*
а. Ихэнхдээ б. Заримдаа в. Огт үгүй
15. *Теле хичээл хийхэд таны бие даан ажиллах чадвар хэр нэмэгдэж байна вэ?*
а. Хангалттай б. Дунд зэрэг в. Хангалтгүй
16. *Теле хичээл хэр үр дүнтэй байна вэ?*

а.Сайн

б.Дунд

в.Муу

17. Теле хичээл хийхийн давуу тал юу байна вэ?

18. Теле хичээл хийхэд гарч буй бэрхшээл юу байна вэ?

19. Теле хичээлээс бусад ямар хэлбэрээр сурахыг хүсч байна вэ?

20. Теле хичээлийг ямар байгаасай гэж хүсэж байна вэ? Хариулж бичнэ үү?


ТАНД БАЯРЛАЛАА

Хавсралт.2 Теле хичээл хэрхэн заагдсан талаарх судалгаа

Хичээлийн нэр	Анги	Хичээлийн зорилго зорилт тодорхойлсон эсэх	Хичээлийн агуулга сурагчдын нас сэтгэхүйд тохирсон эсэх	Хэрэглэгдэхүүн оновчтой эсэх	Сонирхолтой жишээ байгаа эсэх	Багшийн ярианы хурд, заах арга тохиромжтой эсэх	Сурагчид өөрийн үнэлгээ хийх боломж өгсөн эсэх	Гэрийн даалгавар өгсөн эсэх	Нэмэлт тайлбар

Зураг 12.


МОНГОЛ ХЭЛ 3

 1. Үгийн утгыг ярилцъя

Эсрэг утгатай үгийг олцгооё

саруул - мунхаг
цагаан - хар
өвөл - зун
төрөх - үхэх
онох - эндүүрэх

3:57 / 19:59



Зураг 13.


МОНГОЛ ХЭЛ 3

Шүлгийг мөр мөрөөр нь ярилцъя

Хоёр нь
Саруул мунхаг хоёр нь
Онох эндүүрэх хоёр
Цагаан хар хоёр нь
Авах гээх хоёр
Өвөл зун хоёр нь
Хүйтэн халуун хоёр
Төрөх үхэх хоёр нь
Бүтээх эвдрэх хоёр


Д.Равжаа

6:06 / 19:59



Зураг 14.


МОНГОЛ ХЭЛ 3

 “Хоёр нь” шүлгийг дуурайн зохиосон сурагчийн шүлгийг харьцуулан ажиглаарай

1. Хайрлаа шүүрээ хоёр нь
Билэа бүтээа хоёр
а байаа зүү хоёр нь
Байчуу чүү хоёр
Аилт аилдун хоёр нь
Зилэа тогтоаа хоёр
Зилүү зогшил хоёр нь
Улоаа галлаа хоёр
Дилүүн

2. Хайрлаа шүүрээ хоёр нь
Билэа бүтээа хоёр
Байаа зүү хоёр нь
Байчуу шүүрээ хоёр
Аилт аилдун хоёр нь
Зилэа тогтоаа хоёр
Зилүү зогшил хоёр нь
Улоаа галлаа хоёр
Дилүүн

13:34 / 19:59



Зураг 15.



Зураг 16.

МАТЕМАТИК 8

Жишээ 1.

Явган хүн 2 км зам явах хугацаанд түүнээс 6 км/цаг-аар илүү хурдтай мотоциклтэй хүн 5 км зам явжээ. Хөдөлгөөний томьёо ашиглан

а. Хугацааг олох б. Хүн тус бүрийн хурдыг олох тэгшитгэл зохио.
в. Зохиосон тэгшитгэлүүдээ бод.

Бодолт:

	Зам (км)	Хугацаа (цаг)	Хурд (км/цаг)
Явган хүн	2	t	$\frac{2}{t}$
Мотоциклтэй хүн	5	t	$\frac{5}{t}$

а. Явсан хугацааг t гэе.

$$\frac{5}{t} = \frac{2}{t} + 6$$

1:38 / 17:14

Зураг 17.

МАТЕМАТИК 8

Жишээ 2.

Хоёр тооны нэг нь нөгөөгөөс 16-аар их бөгөөд их тоог бага тоонд хуваахад $1\frac{4}{7}$ гарна. Эдгээр тоонуудыг ол.

Бодолт:

I тоо $x + 16$ II тоо x

$$\frac{x + 16}{x} = 1\frac{4}{7} \Rightarrow \frac{x + 16}{x} = \frac{11}{7}$$

Алгебрын бутархайн чанараар: $x \neq 0$

$$11x = 7(x + 16)$$

$$11x = 7x + 112$$

$$4x = 112$$

$$x = 28 \text{ (II тоо)} \quad 28 + 16 = 44 \text{ (I тоо)}$$

Хариу: (44, 28)

5:27 / 17:14

Зураг 18.

МАТЕМАТИК 8

Жишээ 5.

Сурагч хоёр тоо санаад, нэгээс нь нөгөөг хасахад 9 гарав. Хоёр тооны нийлбэр 41 бол ямар тоонууд санасан бэ?

Бодолт:

I тоог x
 II тоог y гэе.

$$\begin{cases} x - y = 9, \\ x + y = 41 \end{cases}$$

$\begin{cases} x - y = 9 \\ x + y = 41 \end{cases}$ Үүнийг хоёр хувьсагчтай шугаман тэгшитгэлийн систем гэдэг.

$$\begin{array}{r} \begin{cases} x - y = 9 \\ x + y = 41 \end{cases} \Rightarrow \begin{array}{r} x - y = 9 \\ + \quad x + y = 41 \\ \hline 2x = 50 \\ x = 25 \text{ (I тоо)} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 25 + y = 41 \\ y = 41 - 25 \\ y = 16 \text{ (II тоо)} \end{array}$$

Шалгая: $\begin{cases} 25 - 16 = 9 \\ 25 + 16 = 41 \end{cases}$

ax + by = c хэлбэрийн тэгшитгэлийг хоёр хувьсагчтай шугаман тэгшитгэл гэнэ. Энд: x, y-хувьсагч, a, b, c-тогтмол тоо

Хоёр хувьсагчтай шугаман тэгшитгэлийн хувьсагчийн оронд орлуулахад үнэн тоон тэнцэтгэл үүсгэх (x, y) хос тоог түүний шийд гэнэ.

10:59 / 17:14

Зураг 19.

МАТЕМАТИК 8

Жишээ 6.

$$\begin{cases} 3x - y = -1 \\ -3x + 4y = -14 \end{cases} \text{ тэгшитгэлийн системийг нэмэх аргаар бод.}$$

Бодолт:

$$\begin{cases} 3x - y = -1 \\ -3x + 4y = -14 \end{cases} \Rightarrow \begin{array}{r} 3x - y = -1 \\ + \quad -3x + 4y = -14 \\ \hline 3y = -15 \end{array}$$

11:45 / 17:14

Зураг 20.

МАТЕМАТИК 8

Жишээ 8.

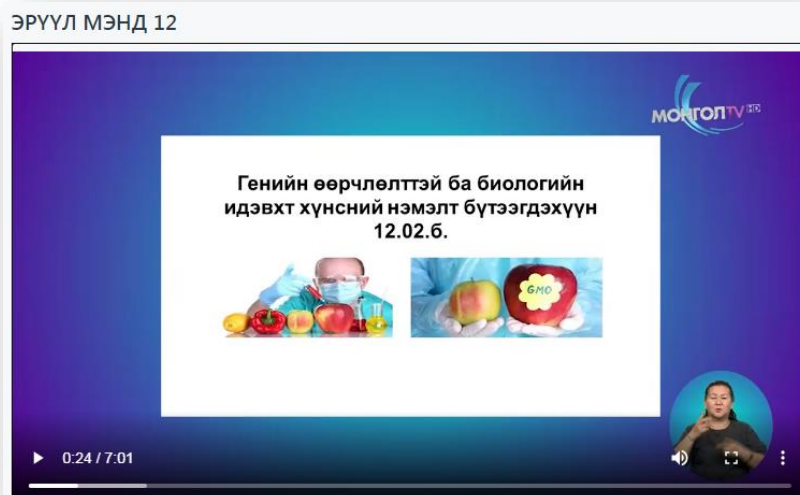
$$\begin{cases} 4x + 8y = 7 \\ \frac{1}{2}x + y = 2 \end{cases} \text{ тэгшитгэлийн системийг бод.}$$

Бодолт:

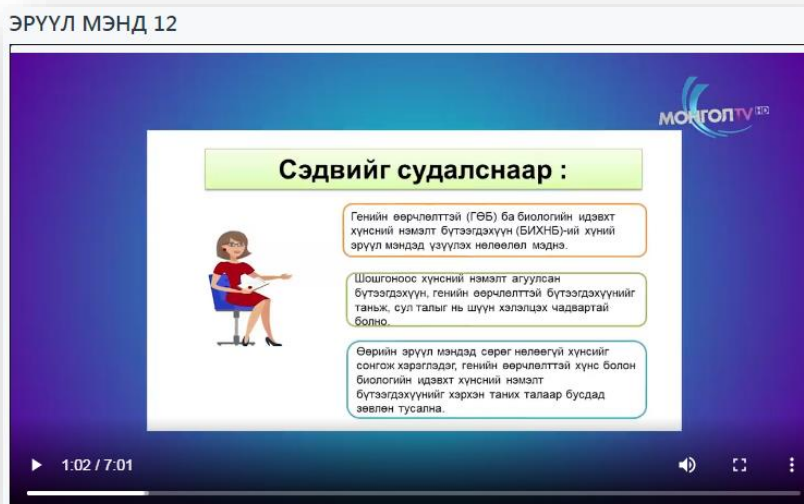
$$\begin{cases} 4x + 8y = 7 \\ \frac{1}{2}x + y = 2 \end{cases} \cdot (-8) \Rightarrow \begin{array}{r} 4x + 8y = 7 \\ + \quad -4x - 8y = -16 \\ \hline \end{array}$$

14:57 / 17:14

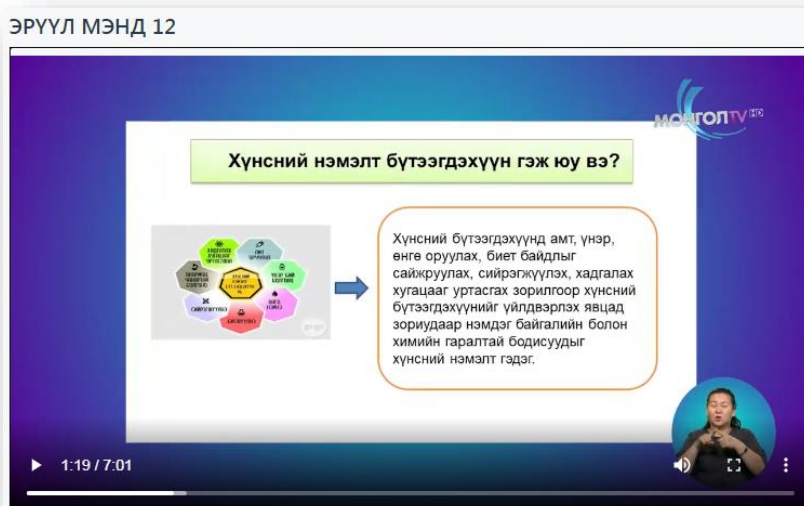
Зураг 21.



Зураг 22.



Зураг 23.



Зураг 24.

ЭРҮҮЛ МЭНД 12

Биологийн идэвхт хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүн (БИХНБ)

БИХНБ

Хүний биед нэн шаардлагатай бодистерөл бүрийн эрдэс, бичил бодис амин дэмээр баяжуулсан амьтан, ургамлын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүн юм.

БИХНБ нь өвөрмөц тэжээлэг чанартай, эрүүл мэндийг дэмжих, зарим тохиолдолд эмчилгээний хавсрага үйлчилгээ үзүүлэх, идэж хэрэглэх зориулалттай хоол хүнсний бүтээгдэхүүнд хамаарах, баяжуулагч бодисын тун хэмжээ нь хүний физиологийн хоногийн тун хэмжээнээс хэтрээгүй, шахмал, бүрмэл, нунтаг, мөхлөг, шингэн зэрэг хэлбэрээр үйлдвэрлэгдсэн хүнс байна.

2:50 / 7:01

Зураг 25.

ЭРҮҮЛ МЭНД 12

БИХНБ-ний онцлог


- **Суурь түүхий эд:** нутриент буюу байгалийн гаралтай (амьтан, ургамал, эслэг)
- **Нэмэлт:** эрдэс бодис, бичил элемент, бичил биет (эубиотики-микрофлорийг зохицуулах бактерийн бэлдмэл)
- **Технологи:** энгийн, хялбар, хямд
- **Найрлага:** тодорхой судлагдсан (хор судлал, эмнэлзүйн туршилт шаардлагагүй)

3:40 / 7:01

Зураг 26.

ЭРҮҮЛ МЭНД 12

БИХНБ-ийн тухай зарим сонирхолтой баримтууд



- Япончуудын бараг 100 % БАД хэрэглэдэг, дундаж наслалт 88, мөн 100 гарсан олон хүн бий.
- Улсынх нь хэмжээнд 50 гаруй байгууллагууд эрүүл хүнсний программ дээр ажиллаж байна.
- Тэд хүнсийг баяжуулах чиглэлд их амжилт олж байна.

4:18 / 7:01

[illegible]

Таблица 10. Оценка качества выполнения заданий по предмету «Английский язык»

Время	10 курсовые												Суммарное количество баллов		Анализ	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Итого	Макс.		
01													Баллы	10	10 баллов за выполнение задания	
02	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Верно	10	10 баллов за выполнение задания	
03													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
04													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
05													Сложно ответить	10	10 баллов за выполнение задания	
06													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
07													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
08													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
09													Сложно ответить	10	10 баллов за выполнение задания	
10													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
11													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
12													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
13													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
14													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
15													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
16													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
17													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
18													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
19													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
20													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
21													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
22													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
23													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
24													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
25													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
26													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
27													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
28													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
29													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
30													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
31													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
32													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
33													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
34													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
35													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
36													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
37													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
38													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
39													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
40													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
41													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
42													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
43													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
44													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
45													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
46													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
47													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
48													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
49													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
50													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
51													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
52													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
53													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
54													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
55													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
56													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
57													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
58													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
59													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
60													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
61													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
62													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
63													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
64													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
65													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
66													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
67													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
68													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
69													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
70													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
71													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
72													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
73													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
74													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
75													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
76													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
77													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
78													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
79													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
80													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
81													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
82													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
83													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
84													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
85													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
86													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
87													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
88													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
89													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
90													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
91													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
92													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
93													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
94													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
95													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
96													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
97													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
98													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
99													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
100													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
101													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
102													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
103													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
104													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
105													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
106													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
107													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
108													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
109													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
110													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
111													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
112													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
113													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
114													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
115													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
116													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
117													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
118													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
119													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
120													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
121													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
122													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
123													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
124													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
125													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
126													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
127													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
128													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
129													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
130													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
131													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
132													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
133													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
134													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
135													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
136													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
137													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
138													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
139													Неправ	10	10 баллов за выполнение задания	
140													Прав	10	10 баллов за выполнение задания	
141																

“Тусгай хэрэгцээт боловсролын теле хичээлд хийсэн дүн шинжилгээ” сэдэвт дипломын ажилд өгсөн шүүмжийн дагуу:

- ✓ Онолын судалгааны боловсруулалт хэсэгт сэдэв сонгосон үндэслэл, зорилго, зорилтыг тодорхой болгож оруулав.
- ✓ Сэдвийн судлагдсан байдлын талаар дурдсан.
- ✓ Эх сурвалжаас эшлэл, зүүлт оруулав.
- ✓ Теле хичээлийг үнэлсэн шалгуурын талаар дурдаж, судалгааны үр дүн харуулсан график оруулав.
- ✓ Хоёр судалгааны нийцэл буюу сурагчдаас авсан судалгаа, ТВ хичээлд хийсэн дүн шинжилгээний асуумжийн нийцлийг харуулсан график оруулав.
- ✓ Загвар цахим хичээлээс жишээ татаж 2- 3 хичээлийн хэсгээс оруулав.
- ✓ Үг, үсэг, найруулгын алдааг дахин хянаж сайжруулав.
- ✓ Гарчиг дугаарлалт оруулсан.
- ✓ Судалгааны болон, дипломын ажлын дүгнэлтийг эцэг эх, багшаас авсан санал, яриагаар баяжуулж сайжрууллаа.